

COĞRAFYA ÖĞRETİMİNİN AKTİF VATANDAŞLIK EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ

Turgay ATASOY

Cumhuriyet Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin İlköğretim Anabilim

Dalı Sosyal Bilgiler Bilim Dalı İçin Öngördüğü

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hakan KOÇ

Sivas

Haziran 2015

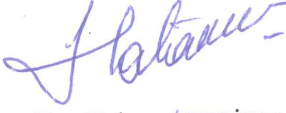
KABUL VE ONAY

Turgay ATASOY'un hazırlamış olduğu "Coğrafya Öğretiminin Aktif Vatandaşlık Eğitimindeki Rolü " başlıklı bu çalışma, 26.06.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, "İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı"nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

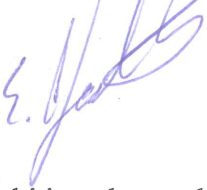
Doç.Dr.Ali MEYDAN (Jüri Başkanı)

Doç.Dr. Hakan KOÇ (Danışman)

Yrd.Doç.Dr. Erkan YEŞİLTAŞ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

..../..../

Prof.Dr.Zafer CİRHİNLİOĞLU

Enstitü Müdürü

ETİK SÖZÜ

Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez Yazım Kılavuzu (Yönerge)'nda belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- ✓ Bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- ✓ Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- ✓ Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere, bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu ve atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- ✓ Bütün bilgilerin doğru ve tam olduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ✓ Tezin herhangi bir bölümünü, Cumhuriyet Üniversitesi veya bir başka üniversitede, bir başka tez çalışması olarak sunmadığımı; beyan ederim.

26.06.2015

Turgay ATASOY

ÖZET

ATASOY, Turgay, *Coğrafya Öğretiminin Aktif Vatandaşlık Eğitimindeki Rolü*, Yüksek Lisans, Sivas 2015.

Vatandaşlık eğitimi doğası gereğince birçok disiplinle etkileşim halindedir. Bunlardan birisi de coğrafyadır. İlgili alan yazın incelendiğinde coğrafya eğitimi çalışmalarının göz önünde bulundurulması gereken bir odak noktası bulunmaktadır. Bu odak nokta vatandaşlık eğitimidir. Vatandaşlık eğitimi incelendiğinde gelişmiş demokrasilerde aktif vatandaşlık eğitimi ön plana çıktığı görülmektedir. Aktif vatandaşlık eğitimine coğrafi bir perspektiften bakıldığında ortak noktalar göze çarpmaktadır. Bunlar: vatandaşlık eğitiminde yer alan benzerlikler ve farklılıklar, farklılıklara saygı, empati, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık, çatışma çözümü ve işbirliği, birlik ve beraberlik, dayanışma, kimlik duygusu ve aidiyet, yer, mekân ve çevre sorunları gibi kavram ve konulardır.

Bu çalışmanın amacı coğrafya öğretiminin aktif vatandaşlık eğitimindeki rolünü belirlemektir. Bu amaçla coğrafya ve sosyal bilgiler eğitimi alanında doktora derecesine sahip 10 akademisyenin görüşlerine başvurulmuştur. Çalışmanın deseni, nitel araştırma yöntemlerinden olan olgubilim/fenomoloji araştırma modelidir. Katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanmış yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Araştırmada yer alan bulgular; çalışma grubunda yer alan öğretim üyeleri aktif vatandaşlık eğitimini katılımcı demokrasi açısından önemli ve gerekli bulurlarken, hak ve sorumluluklarını bilen, başkalarının haklarına saygılı, sorumluluk sahibi bireylerin yetiştirilmesinde aktif vatandaşlık eğitiminin büyük katkı sağlayacağını belirtmişlerdir. Katılımcılara göre coğrafya öğretimiyle vatandaşlık eğitimi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki mekan-insan-çevre; aidiyet, çevreye duyarlılık, sorumluluk, sürdürülebilirlik, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık, farklılıkları tanıma, dayanışma ve hoşgörü boyutlarında gerçekleşir. Katılımcıların görüşleri incelendiğinde coğrafya, insan ve çevre etkileşimini ortaya koyarak, bireylerin başka insanları, kültürleri, çevreleri, sorunları tanımalarına olanak sağlar. Coğrafya yaşanan çevreye aidiyet duygusuyla bağlanmayı kazandırır. Aynı zamanda vatandaşların çevresine daha duyarlı, sorumlu bir vatandaş olmanın yolunu açmaktadır.

Katılımcıların coğrafya öğretimi ile aktif vatandaşlık eğitimi arasında doğrudan ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında coğrafya öğretiminin vatandaşlık eğitimine katkısının nasıl olacağı hususunda yeterince bilgi ve beceri sahibi oldukları, ancak okutmakta oldukları coğrafya derslerinde aktif vatandaşlık eğitime yönelik uygulamalarının derse giren kişinin inisiyatifinde bulunduğunu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Vatandaşlık Eğitimi, Aktif Vatandaşlık, Coğrafya Öğretimi

ABSTRACT

ATASOY, Turgay, *The Role of Geography Teaching in Active Citizenship Education*, Master's Degree, Sivas 2015.

Citizenship education is in interaction with many disciplines by its nature. One of these disciplines is geography. When the literature of the related field is examined, geography education activities have an aspect which needs to be taken into consideration. This is citizenship education. When citizenship education is examined, it is observed that active citizenship education stands out in developed democracies. If the active citizenship education is contemplated from a geographical perspective, common points are in evidence. These are concepts and topics such as the similarities and differences in the citizenship education, respect for differences, empathy, globalization and mutual interdependence, resolution of conflicts and cooperation, unity and solidarity, cohesiveness, feeling of identity and belonging, place, location and environmental issues.

The aim of this study is to determine the role of geography teaching in active citizenship education. The views of 10 academicians with doctoral degrees in the field of geography and social studies education were applied to for this purpose. The pattern of the study is the phenomenologic research method which is one of the qualitative research methods. Snowball sampling method which is one of the purposeful sampling methods was utilized in the determination of participants. Semi-structured interview form prepared by the researcher was used as the data collection tool.

According to the findings of the research, faculty members in the study group found active citizenship education important and necessary in terms of pluralistic democracy and stated that active citizenship education would make a big contribution to the nurture of individuals who know their rights and responsibilities, is respectful towards the rights of others and are responsible. According to the participants, there is a direct correlation between geography teaching and citizenship education. This correlation occurs in the dimensions of place-mankind-environment; belonging, environmental awareness, responsibility, sustainability, globalization and mutual interdependence, recognizing differences, solidarity and tolerance. When the views of the participants are analyzed, geography allows for the familiarization of individuals with other people, cultures, environments and issues by establishing the human and environment interaction. Geography adds attachment to the populated environment with a sense of belonging. It also makes inroads into being a citizen with environmental awareness and responsibility.

Participants stated that there is a direct correlation between geography teaching and citizenship education. Moreover, it was concluded that they have sufficient knowledge and ability on how geography teaching would contribute to citizenship education but the applications oriented towards active citizenship education in the geography courses they teach are under the initiative of the person who is taking the class.

Keywords: Citizenship Education, Active Citizenship, Geography Teaching

ÖN SÖZ

Her toplum kendi sistemine uygun vatandaşların yetiştirilmesini arzulamaktadır. Vatandaşlık eğitimi '*nasıl vatandaş?*' sorusuna cevap verirken arzulanan vatandaş tanımlamaktadır. Bu soruyu aktif vatandaşlık eğitimi şöyle cevaplamaktadır: Demokrasiyi benimsemiş, katılımcı demokrasiden yana, hak ve özgürlüklerini etkili bir şekilde kullanan, başkalarının haklarına önem veren, farklılıklara saygı duyan, çevresine karşı duyarlı ve sorumlu, sorunlara çözüm üretebilme becerisine sahip vatandaşların yetiştirilmesini gayesini güden eğitimidir. Vatandaşların yetiştirilmesinde vatandaşlık eğitiminin önemli misyonu bulunmaktadır. Bu misyonu yerine getirebilmek amacıyla gelişmiş demokrasilerde aktif vatandaşlık eğitimine önem verilmektedir. Aktif vatandaşlık eğitiminin doğası gereği birçok bilim dalı ile etkileşim halinde olması kaçınılmazdır. Okul yaşamı boyunca verilecek olan vatandaşlık eğitiminin diğer bilim dallarından etkili bir şekilde yararlanabilmesi gerekmektedir.

Coğrafya, vatandaşlık eğitimi ile etkileşim halinde olan ve vatandaşlık eğitimi destekleyebilecek alanlardan birisidir. Literatür incelendiğinde bu iki alanın birbiriyle olan etkileşimi ortaya koyan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Hatta referans olarak alınabilecek yeterli düzeyde kaynaklar olmadığı göz önüne alındığında yapılacak çalışmaların öneminin daha da arttığı görülmektedir. İlgili literatürdeki bulunan boşluk yüksek lisans tez çalışmamızın yapılmasına zemin hazırlamıştır.

Yüksek lisans tez çalışmamın hazırlanmasında birçok kişinin katkısı bulunmaktadır. Öncelikle değerli katkılarını sunan ve manevi desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Hakan Koç'a sonsuz teşekkür ediyorum.

Lisans eğitimimde önemli yeri olan Doç. Dr. Erkan Dinç ve Doç. Dr. İsmail Acun'a, yüksek lisans öğrenimim boyunca yetişmemde emekleri geçen Yrd. Doç. Dr. Osman Kubilay Gül'e, Yrd. Doç. Dr. Selçuk Beşir Demir'e teşekkür ediyorum.

Tez jürimde yer alan ve değerli görüşleriyle tezime katkıda bulunan Doç. Dr. Ali Meydan'a ve Yrd. Doç. Dr. Erkan Yeşiltaş'a teşekkür ederim. Tezimde araştırmamı gerçekleştirebilmem için değerli görüşleri esirgemeyen katılımcılara ayrıca teşekkür ediyorum. Tüm hayatımda maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen annem ve babama şükranlarımı sunuyorum.

Turgay ATASOY

Sivas,2015

COĞRAFYA ÖĞRETİMİNİN AKTİF VATANDAŞLIK

EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZÜ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
I. BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Problem Cümlesi.....	3
1.2.1. Alt Problemler.....	3
1.3. Amaç	3
1.4. Önem	4
1.5. Sınırlılıklar	4
1.6. Tanımlar	5
II. BÖLÜM	6
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
2.1. Vatandaşlık ve Coğrafya Eğitimi ile İlgili Kavramlar	6
2.2. Vatandaşlığın Tarihsel Gelişimi.....	10
2.3. Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Vatandaşlık Tanımı	12
2.4. Coğrafyanın Vatandaşlık Eğitimindeki Yeri ve Önemi	16
2.4.1. İnsan-Mekân, Yer ve Çevre İlişkisi	21
2.4.2. Yer ve Aidiyet Duygusu	22
2.4.3. Empati	23
2.4.4. Çevreye Duyarlılık ve Sorumluluk	23
2.4.5. Farklılık ve Çeşitliliklere Saygı	24
2.5. İlgili Çalışmalar.....	25
III. BÖLÜM	27
3. YÖNTEM	27
3.1. Çalışma Grubu	27
3.2. Veri Toplama Aracı ve Geliştirilmesi	28
3.3. Verilerin Toplanması	28
3.4. Verilerin Analizi.....	29

3.5. Araştırmada İnanırlılık, Aktarılabirlik, Tutarlılık ve Teyit Edilebilirlik	29
3.5.1. İnanırlılık.....	30
3.5.2. Aktarılabirlik.....	30
3.5.3. Tutarlık.....	30
3.5.4. Teyit Edilebilirlik	30
IV. BÖLÜM.....	31
4. BULGULAR.....	31
4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	31
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	33
4.2.1. Coğrafya Öğretimiyle Vatandaşlık Eğitimi Arasında Doğrudan Bir İlişki Bulunmaktadır	35
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	35
4.3.1. Aidiyet.....	36
4.3.2. Çevreye duyarlılık ve sorumluluk, sürdürülebilirlik.....	36
4.3.3. Küreselleşme ve Bağımlılık	37
4.3.4. Benzerlik ve farklılıkları tanıma, dayanışma ve hoşgörü	37
4.4. Dördüncü Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	40
5. SONUÇ VE TARTIşMA	42
6. ÖNERİLER.....	44
6.1. Vatandaşlık ve Coğrafya Eğitimi Politikasına Yönelik Öneriler.....	44
KAYNAKÇA.....	45
GÖRÜşME SORULARI.....	49
ÖZGEÇMİş	50

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Aktif Vatandaşlığın Bileşik Göstergesi (ACCI).....	9
---	---

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1: İngiltere'deki Vatandaşlık ve Coğrafya Öğr. Prog. Bir Karşılaştırması.....	19
Tablo 2: İngiltere Eğitim Sistemi: Vatandaşlık: Ulusal Öğr. Prog. Tavsiyeleri.....	20
Tablo 3: İngiltere Eğitim Sistemi: Coğrafya Ulusal Öğretim Programı Tavsiyeleri.....	20
Tablo 4: Katılımcıların Özellikleri	28

KISALTMALAR

Akt.	: Aktaran
Vd.	: Ve Diğerleri
Md.	: Madde
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Öğr. Prog.	: Öğretim Programı
Öğr. Üy.	: Öğretim Üyesi
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Vatandaşlık karmaşık ve tartışmaya açık bir terimdir (Anderson, J., Askins, K., Cook, I., Desforjes, L., Evans, J., Fannin, M., Helen, G.,... Skelton, T. 2008). Tarihi perspektiften bakıldığında vatandaş kavramının ilk olarak Antik Yunan Çağı'nda Polis Devletlerinde ortaya çıktığı söylenebilir. Bu dönemde toprak sahibi olan aristokratik bir gruba mahsus olan vatandaşlık (Heater, 2000; Akt: Ersoy, 2013), Orta Çağ'da özellikle Avrupa'da feodaliteye, daha sonraları merkezi krallıklara bağlılık şeklindeydi. Modern devletlerin ortaya çıkması ile vatandaşlık kurumsal bir yapıya kavuşmuştur (İbrahimoglu, 2014). Demokratik devlet yapılarının kurulmasının ardından siyasi, sosyal ve kültürel açıdan yeni boyutlar ve anlamlar kazanmıştır. Marshall'ın (1992) tanımına göre artık vatandaşlar bir takım siyasi, sosyal ve kültürel haklara sahiptirler ve bu haklar iktidarın uygulamalarıyla yönetilir ve sürdürülür. Anderson vd. (2008) göre vatandaşlık insanların kolektif siyasi kimliklerini ve toplumun, bireylerin karar verme mekanizmasına kolektif düzeyde katılımını organize edişini tanımlayan bir sözcük olarak tanımlanmıştır.

21.yüzyıla gelindiğinde klasik anlamda vatandaşların devlete karşı bir takım sorumlulukları ve görevlerinin olduğu, vatandaşlığında devlete olan bağı ifade eden anlayışın değiştiği görülmektedir. Burada yeni tanımlardan bir kaçına değinmek gerekir. Vatandaşlık eğitimi hem "öteki" için saygı hem de "aidiyet duygusunun" gelişimi şeklinde anlaşılmalıdır. Aidiyet duygusu birlik duygusu inşa edebilmeyi gösterirken "ötekilik" bir başka ekolojik, tarihi, siyasi ve kültürel sistemin çeşitliğinin keşfidir (Sarno, 2011). Vatandaşlık komşumuza yardım etmek, semtimizdeki tanıdık veya tanımadık "diğerlerine" destek vermek, ülkemiz çapında insanlarla bir bağlantı ve ortak anlayışa sahip olabilmek ve dünya çapında diğer topluluklara karşı hümanizm (insancıl) ve bağlılık anlayışı hissetmektir (Anderson vd., 2008). Aslında bu tanımların odak noktası aktif vatandaşlık misyonudur. Bu misyonu yerine getirebilmek amacıyla gelişmiş demokrasilerde aktif vatandaşlık eğitimine önem verilmektedir (Demircioğlu, 2008). Aktif vatandaşlık Avrupa Komisyonu (1998) tarafından "vatandaşların içinde buldukları toplumda seslerini duyurma yolunu, içinde yaşanan topluma ait ve

paydaş olma hissini, demokrasinin değerini, eşitlik ve farklı kültür bakış açılarını geliştirme yolu” olarak tanımlanmıştır (Kıncal, 2012). Aktif vatandaşlık, etkili vatandaşlık gibi yeni anlayışlar özellikle de Avrupa devletlerinin eğitim sistemlerinde yer almaya başlamıştır (Ersoy, 2013). Hedeflenen amaç katılımcı demokrasi anlayışını benimsemiş, hak ve sorumluluklarını etkin bir şekilde kullanan, çevresine ve toplumuna duyarlı bireylerin yetiştirilmesidir.

Aktif vatandaşın yetiştirilmesinin arzulandığı vatandaşlık eğitiminin doğası gereği birçok disiplin ile ilişkisi bulunmaktadır. Hukuk, tarih, coğrafya, sosyoloji, ekonomi, uluslararası ilişkiler, siyaset bilim bunlardan bazılarıdır. Vatandaşlık, tanım ve konu yönünden çeşitli bilim dallarıyla ilişki içindedir. "Vatandaşlık eğitimi, ilişki içinde olduğu bu bilim dallarının bulgularını konusu içine alarak, onları disipline etmiş bir öğreti dalıdır." (Duman,2001; Akt. Sağırlı, 2005). Coğrafya ise vatandaşlık eğitimi ile etkileşim halinde olan önemli bilim dallarından birisidir (Sağırlı, 2005).

İlgili alan yazın gözden geçirildiğinde gerek coğrafya gerekse de çevre eğitimi çalışmalarının veya bu iki alanda yapılan ortak çalışmalarının dikkate alması gereken ve 21. yüzyıl eğitiminde ortaya çıkan güçlü bir odak noktası bulunmaktadır. Bu vatandaşlık eğitimidir (Stoltman, 1990).

Vatandaşlık eğitimcileri vatandaşlığı tanımlama çabası ile şu soruları sormaktadırlar. "Neyin vatandaşları?" ve "Ne tür vatandaşlar?" (Westheimer & Kahne, 2004; Akt: Schmidt, 2011). Geleneksel olarak birinci sorunun cevabı "ulus-devlet" olarak varsayıldığı için çok daha az dikkat çekmektedir. Buradaki "ne" ibaresi yerel ve küresel toplulukları dâhil etmişse de vatandaşlık eğitimi, vatandaşlığın mekânı ve mekânın vatandaşlığı nasıl etkilediğini incelemeye isteksiz görünmektedir. Bu, coğrafyanın alanıdır. Mekânları anlamanın yollarından biri, orada yaşayan insanları ve bulundukları kimlikleri, o kimlikleri nasıl tanımladıklarını, çıkış noktalarını ve o kimliklerin insanlara ettiği ifadeyi incelemektir (Schmidt, 2011).

Son zamanlarda vatandaşlık terimleri içerisinde ön plana çıkmış kavramlardan aktif vatandaşlığa coğrafi bir perspektiften bakıldığında ortak kavramlar göze çarpmaktadır. Bunlar vatandaşlık eğitiminde yer alan benzerlikler ve farklılıklar, farklılıklara saygı, empati, kültürel çeşitlilik, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık, barış, çatışma çözümü ve işbirliği, empati birlik ve beraberlik, dayanışma, yardımlaşma, kimlik duygusu ve özsaygı, çevresel sorumluluk ve duyarlılık gibi kavramlardır.

Coğrafya ve vatandaşlık eğitiminin arasında veya coğrafya disiplininde vatandaşlık konularına yönelik olarak yapılmış akademik çalışmalar sınırlı sayıdadır. Doğası gereği birbirini bulgularıyla etkileyen iki alanın ortak noktalarını ve ilişkisini belirlenmesi hususunda yapılacak çalışmalar önem arz edecektir. Araştırmanın bulgularıyla coğrafya ve vatandaşlık eğitimi alanlarında yapılmış olan çalışmalara katkı sunacağı ve yeni yapılacak araştırmalara ışık tutacağı beklenmektedir.

1.2. Araştırmanın Problem Cümlesi

Bu çalışmada, *coğrafya öğretiminin aktif vatandaşlık eğitimindeki rolü nedir?* sorusuna cevap aranmıştır. Bu amaçla coğrafya ve sosyal bilgiler eğitimi alanlarında doktora derecesine sahip üniversitede görev yapmakta olan öğretim üyelerinin görüşlerine başvurulmuştur. Problem kapsamında aşağıda belirtilen alt problemlere yanıtlar aranmıştır.

1.2.1. Alt Problemler

1. Görüşmeye katılan öğretim üyelerinin aktif vatandaşlık eğitimi hakkındaki düşünceleri nelerdir?
2. Öğretim üyeleri vatandaşlık alanını hangi disiplin/disiplinler ile ilişkilendiriyorlar?
3. Öğretim üyelerinin görüşlerine göre coğrafya eğitimi vatandaşlık eğitimine nasıl katkı sağlamaktadır?
4. Eğitim sistemimizde yer alan coğrafya dersleri vatandaşlık eğitimini desteklemekte midir?

1.3. Amaç

Disiplinlerarası öğretimin etkili ve anlamlı öğrenmeye katkısı her geçen gün artmaktadır. Disiplinlerarası öğretimde belirli bir kavram (ya da problem, konu) temel alınarak, bu kavrama değişik yönlerden ışık tutabilecek bilgi ve beceriler ilgili alanlardan alınarak bütünleştirilir. Farklı disiplinlere ait bilgi ve becerileri anlamlı şekilde bir araya getirip eğitimde kullanılmak etkili bir stratejidir (Yıldırım, 1996).

Bu çalışmada, yukarıdaki tanımlamaya uygun bir şekilde coğrafya öğretiminde kullanılan bilgilerin vatandaşlık alanındaki bilgi ve becerilerle nasıl anlamlı hale getirip kullanılabilmesine cevap aranmıştır. Çalışmanın temel amacı ise coğrafya öğretiminin

aktif vatandaşlık eğitimindeki rolünü belirlemektir. Bu genel amaç doğrultusunda Türkiye'de çeşitli bölgelerdeki üniversitelerde coğrafya ve sosyal bilgiler eğitimi alanında doktora derecesine sahip akademisyenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Yapılan mülakatlarla akademisyenlerin konu hakkında var olan bilgileri, deneyimleri, görüşleri ve düşünceleri derinlemesine analiz edilmiştir.

1.4. Önem

Vatandaşlık en basit tanımla kişinin devlete olan bağıdır. Her toplum ya da devlet kendi sosyal, siyasal, kültürel kodlarına uygun vatandaşların yetişmesini istemektedir. Bununla beraber, devletlerin farklılıkları ortak amaç etrafında toplayabilmesi vatandaşlık bilincini etkili bir şekilde kazandırmasına bağlıdır. "Toplumsal hatta küresel sorunlar ile başa çıkabilmek için aktif ve etkili vatandaşlığın önemi açıktır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde özellikle gençlerin aktif, etkili ve katılımcı vatandaş olmalarına yönelik girişimlerin arttığı gözlenmektedir" (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012: 39). Demokratik toplumların günümüzde ihtiyaç duyduğu insan modeline bakıldığında temel hak ve sorumluluklara sahip olmanın dışında demokratik bilgi, beceri, değer ve tutumlara sahip olması beklenmektedir. Bunların kazandırılmasında vatandaşlık eğitimi önemli bir yer tutmaktadır. Etkili bir vatandaşlık eğitimi sunmanın hatta etkili bir eğitimin sunabilmenin bir yolu diğer alanlardan olabildiğince yararlanmaktan geçer. Coğrafya, vatandaşlık eğitimi ile etkileşim halinde olan ve onu destekleyebilecek alanlardan birisidir. Literatür incelendiğinde bu iki alanın birbiriyle olan ilişkisini ortaya koyan çalışmaların çok az sayıda olduğu görülmektedir. Bu alanda yapılmış yerli bir çalışma bulunmazken yabancı çalışmalar ise bir elin parmakları geçmemektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında yapılacak çalışmaların öneminin daha da arttığı görülmektedir. İlgili alan yazındaki bulanık boşluk yüksek lisans tez çalışmamızın yapılmasına zemin hazırlamıştır. Bu noktada, çalışmanın önemi, aktif vatandaşlık eğitimine coğrafi bir perspektiften nasıl bakılabileceğini ortaya koymasındadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma nitel araştırma yöntemleri ile yürütülmüştür. Çalışma, katılımcılar ile yapılan görüşmelerle sınırlıdır. Bununla birlikte katılımcıların deneyimleri, bakış

açıları, araştırma problemi ile ilgili düşünceleri ve değerlendirmelerinin derinlemesine analizini içeren bu çalışma, katılımcıların bilgi ve paylaşımları ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Vatandaş: Vatandaş (yurttaş) aynı yurdu ve duyguyu paylaşan kişiler olarak tanımlanabilir.

Aktif Vatandaşlık: Aktif vatandaşlık kavramı Avrupa Komisyonu (1998) tarafından "vatandaşların içinde buldukları toplumda seslerini duyurma yolunu, içinde yaşanılan topluma ait ve paydaş olma hissini, demokrasinin değerini, eşitlik ve farklı kültür bakış açılarını geliştirme yolu" olarak tanımlanmıştır (Kıncal, 2012).

Vatandaşlık Eğitimi: Vatandaşlık eğitimi, bireyin yaşamı boyunca iyi insan ve sorumlu bir birey olmanın yanında hak ve sorumluluklarını bilen, başkalarının haklarına saygılı, katılımcı demokrasiden yana bireylerin yetiştirilmesidir.

Coğrafya: Doğal çevre ile insan arasındaki etkileşimin yanında beşeri ve ekonomik olaylarla birlikte insan faaliyetleri ve çevrenin incelenmesidir.

II. BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Vatandaşlık ve Coğrafya Eğitimi ile İlgili Kavramlar

Bu bölümde vatandaş, vatandaşlık ve coğrafya ile ilgili temel kavramların tanımları yapılarak analiz edilecek ve vatandaşlığın amaçları, önemi, disiplinler arasındaki yeri ve ilişkisine yer verilecektir.

"Vatandaşlık kavramı, etimolojik olarak Antik Yunan'daki şehir devletlerini işaret eden "cite" sözcüğünden türetilerek, şehir devletine mensubiyeti belirten "citizen" kelimesinden doğmuştur. Eski Roma'da, bir cemaatin/topluluğun üyesi olma durumunu karşılamak için geliştirilen "civis" ve "civitas" kavramlarından türeyen vatandaş (citizen) kavramı, bir siyasal kimlik olarak sahip olduğu niteliğe ancak Fransız Devrimi öncesi kavuşabilmiştir" (Boineau, 1998; Akt. Polat, 2011: 129).

Vatandaşlık, en genel anlamda bireyi devlete bağlayan hukuki bir bağın adıdır. Bu bağlamda vatandaşlık, bireyin devlet karşısındaki hukuki statüsünü belirleyen siyasi bir kimliktir. Hukuki statüden kastedilen, bireyin devlet karşısındaki hak ve sorumluluklarının normatif çerçevesidir (Erdem, 2012).

Vatandaş (yurttaş) aynı yurdu ve duyguyu paylaşan kişiler olarak tanımlanabilir. Türkçede vatandaşlık kavramının yerine kimi zaman yurttaş, kimi zaman uyruk ya da tabiiyet kavramlarının kullanılmıştır. Tabiiyet kelime olarak tabilik, tabii olmak kullanılırken; bir devletin tebaasından olma, uyruklu anlamına gelmektedir. Cumhuriyet'in ilanından sonra vatandaşlık kavramı daha çok tercih edilmiştir. Günümüzde gerek yerel gerekse de yabancı literatürde vatandaşlık kavramının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu yüzden bu çalışmada da vatandaşlık kavramı kullanılmış, diğer eş anlamlı kelimelere yer verilmemiştir.

Kepenekçi (2013) bir kişiyi bir devlete bağlayan uyrukluğa "vatandaşlık", bir ülkeye uyrukluğa "vatandaşlık" ile bağlı olan kişiye de "vatandaş" olarak tanımlamıştır. Ayrıca, uyrukluğa bir kişi ile devlet arasındaki hukuki bağdır, kişinin etnik kökeniyle ilgili değildir.

Vatandaşlık, Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasasında şu şekilde ifadesini bulmuştur. "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür." (1982 Anayasası).

Marshall, yurttaşlığın, tarihsel açıdan üç ana eksen etrafında oluştuğunu belirtmektedir. Bu eksenler medeni haklar, siyasi haklar ve sosyal haklardır. Medeni haklar: Düşünce ve inanç özgürlüğü, mülk edinme hakkı ve sözleşme özgürlüğü gibi hak ve özgürlüklerdir. Siyasal haklar en temelde seçme ve seçilme özgürlüğüdür. Sosyal haklara ise ekonomik refah ve sosyal güvenlik hakkı, Marshall'a göre vatandaşlık "herkese ait bir uygarlığa bağlılık anlayışı üzerine kurulu bir topluluğa dolaysız ait olmadır" (Gündüz ve Gündüz, 2007).

"Vatandaşlık olgusu, geçmişten günümüze değişen dünya şartlarında birçok ihtiyacı da beraberinde getirmiştir. İnsanlığın gelişimi ve değişimi, nüfusun artması, toplumsal yapıda farklılaşmalar ve ulusların çok kimlikli yapıya bürünmeleri gibi unsurlar vatandaşlık eğitimi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır" (Er, Ünal ve Özmen, 2013: 181).

"Hiç kimse iyi bir vatandaş olarak doğmaz, hiç bir ulusta Demokratik kurulmaz, her ikisi de yaşam boyu kazanılır."

Kofi Annan (Ersoy, 2013).

Kofi Annan'ın yukarıda sözünde işaret ettiği odak nokta vatandaşlık ve eğitim arasındaki bağlantıdır. Vatandaş olarak doğduğumuz ülkeye bağlılıkla beraber, vatandaşlık algı ve yeterlikleri ile dünyaya gelmeyiz. Vatandaşlık ile ilgili bilgi, beceri ve tutumlar sadece eğitimle kazanılır. Bunun yanında demokrasinin sürdürülebilmesi içinde;

- Hak ve sorumlulukları bilen,
- Sosyal ve siyasi dünyayla ilgisi olan,
- Toplumun huzuruna duyarlı olan,
- Yaşadığı toplumda etkin bir birey olan bireylere gereksinim vardır (Ersoy, 2013: 81- 82).

Vatandaşlık eğitimi yaşam boyunca bireye kazandırılması hedeflenen iyi bir insan ve iyi bir birey olma davranışlarının kazandırılmasının yanında kendini gerçekleştiren, kendini tanıyan, özsaygısı yüksek olan, kendinin ve başkalarının farkında olan, saygı duyan bireyler yetiştirmek için çok önemli bir araçtır (Göz, 2010). Bu bakımdan vatandaşlık eğitimi, bireye eğitimle kazandırılan bilgi ve becerileri gibi kazanımların yanında temel hak ve özgürlüklerinin farkındalık, vatandaşlık bilincinin

kazandırılması, demokrasi anlayışının içselleştirilmesi bakımından önem kazanmaktadır.

Günümüzde vatandaşlık eğitimi giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Demokrasinin sürdürülebilmesi ve ülkelerin gelişebilmesi vatandaşlarının sahip olduğu bilgi, beceri ve değerlerle paralellik göstermektedir. Bu nedenle, bir ülkedeki eğitim sisteminin genel amacı, bireyleri etkili vatandaş olarak yetiştirmektir. Bu amaç, tüm eğitim sisteminin ortak amacı olmasına karşın bu konuda ilköğretim önemli sorumluluk üstlenmektedir (Ersoy, 2007).

Aktif vatandaşlık anlayışına göre vatandaş bilgilendirilmiş, sorumluluğu olan ve tartışarak karar alabilme yeteneğine sahip kişidir. Ayrıca, ileri demokrasilerde vatandaşlık eğitimi kapsamında öğrencilere yeni görevler yüklenmiştir. Özellikle öğrencilerden, yaşadıkları toplumun sosyal, politik ve çevresel problemlerinden haberdar olmanın yanında, bu problemlerle mücadele edebilecek şekilde yetiştirilmeleri beklenmektedir (Holden, 2003; Akt. Demircioğlu, 2008: 54).

Sağlıklı bir vatandaşlık eğitimi aktif, üretken ve problem çözen bireyler yetiştirmelidir. Böyle bir eğitim üç temele dayanmaktadır:

1. Sosyal ve ahlaki sorumluluk: Vatandaşlık eğitimi bağlamında öğrencilere; kendine güven, sisteme, otoriteye ve kendi kendilerine karşı sorumlulukları öğretilmelidir.
2. Topluma karışma: Öğrencilere topluma nasıl karışacakları öğretilmelidir.
3. Politik bilgiler: Öğrenciler oy verme ve politik katılım gibi demokratik yaşamın temel öğelerini öğrenmelidirler (Phillips 2003; Akt. Demircioğlu, 2008: 55).

Aktif vatandaşlık denildiğinde bir toplumdaki vatandaşların daha katılımcı olmaları ve daha önceleri devlet tarafından karşılanan birtakım toplumsal ihtiyaçların ve hizmetlerin artık vatandaşların kendi arasında karşılanmasına anlaşılmaktadır. Bu açıdan aktif vatandaşlık, vatandaşlar arasında sağlam temele dayanan komşuluk bağlarının ve güçlü dayanışma, yardımlaşma duygularının oluşumunu gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle devletin sosyal yükümlülüklerinde azalma meydana gelirken vatandaşların sosyal yükümlülüklerinde ise bir artış meydana gelmiştir (Sarıpek, 2006).

Aktif vatandaşlık kavramı Avrupa Komisyonu (1998) tarafından " vatandaşların içinde buldukları toplumda seslerini duyurma yolunu, içinde yaşanılan topluma ait ve

paydaş olma hissini, demokrasinin değerini, eşitlik ve farklı kültür bakış açılarını geliştirme yolu" olarak tanımlanmıştır (Kıncal, 2012).

Coğrafya ise kelime anlamı olarak, Grekçe, go:yer; Latince, geo: yer ve Grekçe, graphon, Latince graphum: tasvir yazma-çizme anlamına gelen iki sözcüğün birleşmesinden meydana gelmiştir (Atalay, 1998).

Günümüz anlamında coğrafya, yeryüzünün şekillenmesini, şekillenmede etkili olan amilleri ve yeryüzünde canlı hayatı oluşturan insan, insan, bitki, hayvan, toplulukları ile doğal ortam arasındaki ilişkileri ve bunların dağılımlarını inceleyen bilim haline gelmiştir. Diğer bir deyişle coğrafya, doğal ortam, doğal ortam ile insan arasındaki ilişkilerin incelenmesi coğrafyanın ana konusunu oluşturur. Ayrıca beşeri ve ekonomik olaylarla, insan faaliyetleri ile çevrenin incelenmesidir (Atalay, 1998).

Şekil 1: Aktif Vatandaşlığın Bileşik Göstergesi (ACCI) (Hoskins&Mascherini, 2009; Akt. Kıncal, 2012).

Yukarıdaki şekil-1 incelendiğinde, aktif vatandaşlığın temsili demokrasi, protesto ve sosyal değişim, toplum hayatı, demokratik değerler üzerine inşa edildiği görülmektedir.

2.2. Vatandaşlığın Tarihsel Gelişimi

Bu bölümde, vatandaşlığın tarihsel gelişimi üzerinde durulacaktır. Vatandaşlık geçmişi uzun soluklu bir süreç ve ayrıntılı içermektedir. Ancak bu kısımda bilgiler hatırlatıcı bir mahiyette verilecektir.

Vatandaşlık kavramı incelendiğinde, vatandaşlığın modern devletlerin ortaya çıkması ile kurumsal bir yapıya kavuştuğu söylenebilir. Bununla beraber tarihsel kökenin çok eskilere dayanmaktadır (İbrahimoglu, 2014). Vatandaş kavramının Antik Çağda Yunan polis devletlerinde ortaya çıktığı söylenebilir (Heater, 2000; Akt. Ersoy, 2013). Antik Yunan devletlerinde vatandaşlık savaşlarda birlikte hareket etme ve karar almanın neticesinde ortaya çıkmıştır. (Ersoy, 2013: 70). Bu anlamda toplumun tüm kesimlerine ulaşmayan, sınırlı bir vatandaşlık anlayışı hâkim bulunmaktaydı. Antik Yunan site devletlerinde vatandaşlık ayrımcı, fakat katılımcı özelliklere sahipti. Ayrımcıydı, çünkü kadınların ve köleler vatandaş olarak görülmezdi. Sadece reşit ve özgür olan erkekler vatandaş olarak görülürdü. Katılımcı özellik vatandaş olanların siyasi karar alma mekanizmalarında yer almasından gelir. Katılımcı fakat ayrımcı özelliği olan vatandaşlık anlayışı gerek Roma İmparatorluğu gerekse de feodal dönemde, varlığını önemli ölçüde korudu (Erdem, 2012: 6). Vatandaşlık anlayışında, bugün varlığını sürdüren birbirinden farklı devlet yapılarına kadar birçok değişim yaşanmıştır.

Orta Çağa gelindiğinde özellikle Avrupa toplumlarını şekillendiren ilk unsur hızla yayılmakta olan Hıristiyanlık dini olduğu görülmektedir. Hıristiyanlığın yayılması ile gerçek vatandaşın ancak gökler ülkesinin vatandaşı olacağı görüşü hâkim olmaya başlamıştır. Bu bakımdan doğulan yeri veya bölgeyi ifade eden patria (vatan) kavramı anlamını yitirmiştir. Senyör- vassal ilişkisi nedeniyle kişisel sadakat anlayışına dönen siyasi ilişkiler, toplumdaki bireyleri de etkilemiştir. İnsanlar artık ya kilise, Hz. İsa, kutsal topraklar uğrunda ya da senyörlere bağlılıkları ile ölerik onur kazanacağı yönündeki anlayışa sahip olmuşlardır (Erözden 1997; Akt. Polat, 2011:5). Feodalite ve Derebeylik düzenin hâkim olduğu, merkezi otoritenin çok fazla görülmediği dönemlerde toplum sınıflara ayrılmış bir durumdaydı. Sadece soylular, dini liderler ve ileri düzey devlet adamları vatandaş olarak görülüyordu. Ayrıcalıklı bir konuma sahip olan bu gruplar devlet üzerinde etkin bir konuma sahiptiler ve yaptıkları doğru kabul görmekteydi. Halkın büyük çoğunluğunu oluşturan köylü kesim ise sınırlı haklara

sahipti. Devlete karşı sorumlulukları olan köylülerin vatandaşlık statüleri çok daha düşüktü.

İslam Öncesi Türk Kültürünün unsurları ile İslam Medeniyetinin bıraktığı miras üzerine kurulan Osmanlı Devletinin toplum yapısı Orta Çağ Avrupa'sına göre farklılıklar barındırıyordu. Ancak vatandaşlık anlayışının eşitlik temeline oturması yine Batı toplumlarındaki (özellikle Fransa) gelişmelerin etkisiyle gerçekleşmiştir.

Fransız İhtilali ile gelişen milliyetçilik, birçok ulusun kendi devletini kurmasıyla sonuçlanmış ve ulus devletlerinin doğuşunu sağlamıştı. Bu dönemde ulusal vatandaşlık anlayışı gelişmiştir. Ancak ulusal devlet yapısında meydana gelen değişimler günümüzde anayasal vatandaşlık, Avrupa vatandaşlığı ve küresel vatandaşlık kavramlarını gündeme taşımıştır (Ersoy, 2013:71). Yurttaşlık kavramı Fransız Devrimi ile anlam kazanmış İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ile cumhuriyet ve demokrasinin temelli de kurmuştur (Erbay, 2009).

Osmanlı Devleti idaresi altında yaşayan herkesi "tebaa" olarak görmektedir. Bu anlamda Osmanlı Devletinin tebaası, Padişah ve ona bağlı olan "yönetenler [askeri]" ve "yönetilenler [reaya]" olarak iki temel unsurdan oluşmaktaydı. Askeri zümre kendilerine tımar kesiminden, hazineden veya vakıflardan pay ayrılan zümreydi. Reaya ise üretim yapan ve vergi ödeyen geniş halk yığınlarıydı (Aksoy, 2013). Askeri sınıfın bir kısmı vergiden muaf tutulurken bir kısmı ise cüzi miktarda vergi öder ya da vergi karşılığında asker yetiştirirdi. Osmanlı toplumun büyük kısmını oluşturan reayanın vergi ödeme sorumluluğu bulunmaktaydı. Bu sınıfı Orta Çağ Avrupa'sındaki köylü sınıfından ayıran şey ise mülk hakkı, miras hakkı gibi haklara sahip olmasıydı. Can ve mal güvenliği ise devletin garantisi altındadır.

Modern dönemin vatandaşlık kavramına kazandırmaya çalıştığı özellik "eşitlik" ilkesi olmuştur. Sadece belli kesimin vatandaş sayıldığı ayrımcı unsura son verilmiştir. Ancak bu eşitlik; sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik alandaki eşitlik değil, kanun önündeki bir eşitliktir. Ulus devletler gerek sosyo-politik bir kavram olarak ulusu inşa ederken gerekse de vatandaşlık tanımlanırken eşitlik ilkesinin bütünleştirici işlevinden yararlanıldı (Erdem, 2012). Örneğin, Fransız İhtilali'nin (1789) ardından yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi eşitlik, özgürlük ve insan haklarının korunmasına odaklanmıştı. Bu gelişmeler neticesinde ulusçuluk akımı, Osmanlı Devleti gibi birçok

etnik unsurun bir arada yaşadığı toplumları olumsuz etkilerken, eşitlik, hak ve özgürlük talebinin karşılığında yenilik yapma süreçlerini hızlandırmıştır.

Vatandaşlık eğitiminin Türk eğitim sisteminde planlı bir biçimde yer alması Tanzimat Dönemi'yle başlar. Devleti ve yurttaşlarını bir arada tutan bağları güçlendirmek amacıyla vatandaşlık eğitimine önem vermek bu dönemde gerçekleştirilen eğitimdeki yenileşme hareketlerinin bir parçası olmuştur (MEB, 2010).

Osmanlı Devleti yaşanan gelişmeler karşısında, 28 Ocak 1869 yılında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunu ilan edilmiştir. Dokuz maddeden oluşan Osmanlı Tabiiyet Kanunu'na göre, ebeveyni veya babası Osmanlı tabiiyetinde olan kişi Osmanlı tebaası olarak kabul ediliyordu. Ebeveyni ecnebi olduğu halde Osmanlı topraklarında doğanlar reşit olduğu andan itibaren üç yıl içinde Osmanlı tabiiyetini talep edebilecekti (Serbestoğlu, 2011). 1876 yılında ilan edilen Kanunî Esasi'nin 8. maddesi vatandaşlığı şu şekilde tanımlamıştır: Devlet-i Osmaniye tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi din ve mezhepten olur ise olsun bila istisna Osmanlı tabir olunur ve Osmanlı sıfatı kanunen muayyen olan ahvale göre istihsal ve izale edilir. Kanunu esasının tanımlamasına göre vatandaşlık herhangi bir dine ya da etnik azınlığı referans göstermez. Buradaki vatandaşlık bağı Osmanlı Devleti'ne olan bağlılıktır (Erdem, 2012).

Osmanlı Devleti'nde vatandaşlık anlayışı, II. Meşrutiyet dönemine kadar "Osmanlılık" ideolojisi temeline dayanmaktaydı. 1908'de II. Meşrutiyetle birlikte merkezi bir ulus devlet yaratılması hedeflenmiş ve ilk defa cemaatten topluma geçişin bir göstergesi olarak vatandaşlık kurumu ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin ilanını kavramı giderek daha milli bir çizgiye çekilmeye başlanmış, yasal düzenlemelerde milliyetçi vurgu açıkça ön plana çıkarılmıştır (Polat, 2011).

2.3. Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Vatandaşlık Tanımı

Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında vatandaşlık kavramı nasıl tanımlandığı hakkında bilgiler yer alacaktır.

1921 Anayasası: Hazırlandığı dönem itibariyle kurtuluş savaşı mücadelesi ya da bir diğer adıyla milli mücadele dönemi olağanüstü şartları barındırmasından dolayı vatandaşlık tanımından kastın ne olduğu açıkça belirtilmemiştir. Ancak halk, millet gibi kavramlar ile Türkiye Cumhuriyeti topraklarından yaşayan insanlar bir bakıma anayasada ifade bulmuştur.

1924 Anayasası: 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edilmiştir. 1921 Anayasası çerçeve bir anayasa olduğun bazı hususlarda eksik kalmaktaydı. Seçimlerin yenilenmesinin ardından oluşan ikinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni anayasal anlamda bazı problemlerin çözümü bekliyordu. Birincisi Kânûn-i Esâsî'nin halen bazı maddelerinin yürürlükte kalması, ikincisi ise 1921 Anayasası'nın kamusal alanda gerekli ihtiyaçları karşılayacak derecede ayrıntılı ele alınmamış olmasıydı (Özbudun, 1995). Vatandaşlık tanımı da bunlardan bir tanesiydi. Yeni anayasada artık vatandaşlığın ne olduğuna, vatandaşlıktan ne kastedildiğine ilişkin ifadeye yer verildi.

Anayasanın 5. bölümü (faslı) Türklerin Kamu Hakları başlığıyla yazılmıştır. (md. 68-88). Bu bölüm başlığında Türklerin ifadesi dikkat çekmektedir. Bunu yine aynı bölümde yer alan 88. Madde de tanımı yapılan Türklük kavramının anlamıyla açıklamak mümkün olacaktır. 'Türkiye'de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese "Türk" denir.' (Gözler, 2000). Bu ifadeden anlaşıldığı üzere 1924 Anayasası din ve ırk ayrımına karşı çıkmıştır. Burada kastedilen Türklük 'coğrafi unsur' olarak Türkiye ahalisidir (Tanör'den akt. Gözler, 2000: 55).

Türkler kanun karşısında eşittir kanunlara uymak zorundadır. Grup, sınıf, aile ve kişi ayrıcalıkları kaldırılmıştır (md. 69). Kişi dokunulmazlığı, mülk edinme, toplanma, dernek kurma doğal haklardandır (md. 70). Angarya yasaktır (md. 73), kamulaştırmada kamu yararı olmalı, değeri peşin verilmelidir (md.74), hiç kimse inancından, din ve mezhebenden dolayı ayıplanamaz (md. 75), konut dokunulmazlığı (md. 76), basın özgürlüğü (md. 77), seyahat özgürlüğü (md. 78), sözleşme, çalışmaların, mülk edinme, hak ve mal kullanmanın, toplanmaların, derneklerin ve şirket kurma özgürlüğü (md. 79), eğitim- öğretim özgürlüğü (md. 80), haberleşmede gizlilik (md. 81) dilekçe hakkı (yetkili makamlara ve BMM'ne) (md. 82).

Yukarıda bahsedilen haklar kısa olarak hazırlanmıştır. Burada hakların isimleri sayılmakla yetinilmiş, sınırlarının da kanunla çizileceği belirtilmiştir. Bundan hareketle meclis kanunlara sınırlandırmalar getirebiliyordu (Özbudun, 1995: 11). Buda hak ve hürriyetlerin kullanılmasında çeşitli sıkıntılara sebebiyet veriyordu. Örneğin; 86. Madde de yer alan sıkıyönetim halinde basın, kişi ve konut dokunulmazlıkları, haberleşme, dernek faaliyetlerinin sınırlandırılıp, ertelenebileceği belirtilmiştir.

1961 Anayasası: 1961 anayasası bir askeri müdahalenin ürünü olsa bile anayasacılık tarihimizde temel hak ve özgürlüklere en fazla yer veren anayasa olmuştur.

Katılımcı, aktif bir vatandaş anlamında sendikal kurma gibi faaliyetler bu dönemde anayasal hak haline gelmiştir.

1961 Anayasası incelendiğinde temel hak ve özgürlükler geçmişteki anayasalara göre farklılıklara sahip olduğu göze çarpacaktır. “1961 Anayasası, temel hak ve hürriyetlere, 1924 anayasasına oranla hem daha geniş hem daha güvenceli yer vermiştir. Türkiye Cumhuriyetinin niteliklerini belirten 2’inci madde, bu nitelikler arasında <<insan haklarına... dayanan... devlet>> olma niteliğini de saymaktadır. Bu deyim hürriyetçi (liberal) bir siyasal rejimi ifade etmektedir.” (Özbudun, 1995: 21). Temel hakların özünü anayasa şu şekilde tanımlamıştır. “Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir.” (Md. 11).

1961 Anayasası’nda haklar ve özgürlükler kişi hakları ve ödevleri, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler, siyasi haklar ve ödevler olmak üzere üç ana başlık altında düzenlenmiştir. Başlangıçta ise genel hükümler yer almıştır. Genel hükümler başlığı altında “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.” Ayrıca Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasî, iktisadî ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar. Anayasa’da sosyal haklara yer verilmesi önemli bir yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Gözler, 2000; Özbudun, 1995). Kişi hakları ve ödevleri kısmında özel hayatın gizliliğinden, düşünce ve inanç, bilim ve sanat hürriyetine, basın hürriyeti, toplantı ve gösteriş yürüyüş hakkı, dernek kurma hakkı düzenlenmiştir.

Sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler kısmında dikkati çeken başlıklar şunlardır: Ailenin korunması (Aile Türk toplumun temelidir. Devlet ailenin korunması için gerekli tedbirleri alır.) Ücrette Adâlet Sağlanması: “Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun ve insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlamalarına elverişli adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri alır.”(Md. 45). Sendika Kurma Hakkı: “İşçiler ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler.”(Md. 46). Toplu Sözleşme ve Grev Hakkı : “İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler.”(Md.47). Sosyal Güvenlik: “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.” (Md.48).

Vatandaşlık ise 1924 anayasasına göre daha ayrıntılı tanımlanmıştır.

I. Vatandaşlık: MADDE 54

Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür.

Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlık durumu kanunla düzenlenir. Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça, vatandaşlıktan çıkarılamaz.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.

1961 Anayasasında ifadesi bulan vatandaşlık tanımı, 1982 anayasasında aynı ifadelerle yer almıştır.

1982 Anayasası: Temel haklar ve hürriyetler dört bölüm halinde düzenlenmiştir. Birinci bölüm temel hak ve ödevlere ilişkin genel hükümleri ortaya koymuşken (12-16), diğer bölümlerde ayrıntılara inilerek açıklanmıştır. İkinci bölüm kişi hak ve ödevleri Üçüncü bölüm sosyal ve ekonomik hak ve ödevlere, dördüncü bölüm ise siyasi hak ve ödevlere yer vermiştir.

1982 Anayasası, temel hak ve hürriyetler konusunda âdeta denge arayışında olmuştur. Temel hak ve hürriyetlerin vazgeçilemez haklardan olduğu kabul edilmekle birlikte, kişinin devletine, toplumuna, ailesine karşı ödevlerinin ve sorumluluklarının da olduğu belirtilmiştir (Canatan, 2010: 64). Kişiler doğuştan ve sonradan bir takım haklara sahiptir. Ancak sahip olduğu hakları devlete ve siyasi rejime karşı kullanamayacakları hükmü getirilmiştir. Canatan'a (2010) göre bu denge arayışı o kadar bellidir ki; kendileri temel haklar ve hürriyetler başlığı kullanılmışken, 1982 Anayasası'nda temel haklar ve ödevler başlığının tercih edilmesi dikkati çekmektedir. Temel hak ve hürriyetlerin hangi şartlarda sınırlanacağı anayasanın 13. maddesinde belirtilmiştir:

- Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ancak kanunla sınırlanabilir.
- Sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, Demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

I.Türk vatandaşlığı: MADDE 66

Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür.

Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.

2.4. Coğrafyanın Vatandaşlık Eğitimindeki Yeri ve Önemi

Coğrafyanın vatandaşlık eğitimindeki rolüne yönelik yapılmış çalışmalar incelendiğinde farklı noktalara temas ettiği görülmektedir. Bu bölümde coğrafya vatandaşlık bağıni kurmuş çalışmalardan özet bilgiler sunulup, her iki alanın odaklandığı kavramlar ile durumu nasıl ele aldıkları hususunda bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bu alanda yapılmış çalışmaların azlığı göz önüne alındığında, yapılmış çalışmalardan sık sık doğrudan alıntılara yer vermenin yerinde olacağı düşünülmüştür.

Coğrafya bir yönden yeryüzü şekilleri, yağışlar, rüzgarlar ve ısı gibi doğadaki olay ve olguları sebep sonuç ilişkisi içinde inceler. Diğer yönden; beşeri ve ekonomik olaylarla, insan etkinlikleri ile doğal çevre ilişkisini inceler. Coğrafya bilimi ile Yurttaşlık Bilgisi arasında yakın bir ilişki vardır (Sağırılı, 2005).

Coğrafya yurt sevgisi kazandırmada etkin bir rol oynar. Vatan her yönüyle tanındıkça, daha çok önemsenir ve sevilir. Yurt yönetiminde bilinçli vatandaşların yetişmesinde coğrafya katkısı bulunmaktadır. Yurt yönetiminde yöneticilerin sorumluluklarından en önemlisi sorunlara çözüm bulmaktır. Birçok sorun bölgesel, ekonomik ve sosyal sorunlar beşeri çevrenin doğal koşulları ile ilgilidir. Doğal koşulların iyi analiz edilmesi lazımdır. Nitekim sulama sorunu, erozyon sorunun önlenmesine yönelik, ağaçlandırma faaliyetleri, tarımsal üretimde verimin düşük olması, göç hareketleri, sosyal amaçlı yatırım istekleri gibi bir çok sorun çevrenin doğal koşulları ve kısmen de beşeri özellikleri ile ilgilidir (Doğanay, 2014).

Stoltman ve Lidstone'e (2001) göre vatandaşlıkla ilgili uzun yıllara dayanan bir gelenek coğrafya eğitimiyle ilgilidir. Gerek coğrafya gerekse çevre eğitiminin veya bu iki alanın ortak çabalarının dikkate alması gereken ve yirmi birinci yüzyıl eğitiminde ortaya çıkan yeni ve güçlü bir odak noktası bulunmaktadır. Bu, vatandaşlık eğitimidir.

Diğer bilim dallarında da kullanılan beceriler; arazi gözlemleri, kütüphane araştırma teknikleri, grafik sunumları, nicel ve niteliksel analizler, bilgisayar teknikleri olarak sayılabilir. Bu beceriler coğrafyacılar için mekânsal bir problemin farklı boyutlarını ve oluşumlarını, daha iyi anlamak ve sorulara cevap bulmak olarak algılanır (Taş, 2008; Akt. Ünlü, 2011). Coğrafi beceriler sayesinde ise öğrenciler coğrafi bilgiye sahip donanımlı vatandaşlar haline gelir (Naylor ve Diem, 2001; Akt. Ünlü, 2011).

Türkiye ekonomik coğrafyası, Türkiye bölgeler coğrafyası, Türkiye fiziki ve beşeri coğrafyası ve benzeri derslerde insanların yaşadığı coğrafyaya ilişkin bilgilere yer verilir. Bireyler, üzerinde buldukları coğrafyanın farkına varır, onların başka yerlerden farkını görür. (Akınoğlu, 2006: 27). Siyasi coğrafyada, Türkiye'nin komşularına, komşularıyla olan ilişkilerine, komşu devletlerin ve diğer büyük güçlerin Türkiye üzerindeki etkilerine yer verilir. Bunlar insanlarda vatandaşlık bilincinin gelişimine katkı sağlar. Ayrıca coğrafyanın Türk Dünyası konuları insanlarda kültürel ve yurttaşlık kimliği oluşturmaktadır. Coğrafyasını öğrenen insanda bir vatandaşlık bilinci olur. İnsan yaşadığı topluma ve çevreye karşı kendini sorumlu hisseder. Coğrafya eğitimi günümüzde bu açıdan ülkemizde etkili bir eğitim sunamamaktadır. Çünkü insanda kültürel kimlik, yurttaşlık bilinci ve vatandaşlık bilincinin oluşabilmesi için diğer kültürlerin, ülkelerin tanınması gerekir (Akınoğlu, 2006: 27). Bu noktada küreselleşme olgusuna değinmek gerekir. Bugün yaşadığımız küreselleşme, bir zamanlar asit yağmuru ve suların kirlenmesi gibi hususlar olarak görüldü. Karşılaştırıldığında, bunlar, küresel iklim değişikliği, küresel göç ve değişim, küresel ekonomi, küresel terörizm, küresel kamu sağlığı ve diğer sayısız husus ışığında küçük hususlardı (Stoltman ve Lidstone, 2001). Hayatımızın kaçınılmaz bir gerçeği haline gelen küreselleşme olgusu eğitim sistemlerini etkilememiş durumdadır. Küreselleşen vatandaşlığın yaygınlaşması adına çalışmalar yürüten kuruluşlar bulunmaktadır. Oxfam bunu yayınladıkları kitapçıklar ile sürdüren başlıca kuruluşlardan birisidir. Aşağıda küresel vatandaşlığa yönelik müfredat bilgi, beceri ve tutumlar yer almaktadır. Birçok coğrafya öğretmeni, bu noktalardan yola çıkarak öğrencilerde tecrübeler yaşatmasına imkân verecek, coğrafya eğitimi ile doğrudan ve somut bağlantılar kurabileceklerdir (Butt, 2001).

Bilgi ve kavrama

- Sosyal adalet ve eşitlik
- Çeşitlilik
- Küreselleşme ve birbirine bağımlılık
- Sürdürülebilir kalkınma
- Barış ve çatışma

Beceriler

- Eleştirel düşünme
- Etkin biçimde tartışabilme
- Adaletsizliğe ve eşitsizliklere karşı gelebilme
- İnsanlara ve nesnelere saygı
- İş birliği ve çatışmanın çözülmesi

Değerler ve tutumlar

- Kimlik anlayışı ve öz saygı
- Empati
- Sosyal adalet ve eşitliğe kendini adama
- Değer ve çeşitliliğe saygı
- Çevreye duyarlılık ve sürdürülebilir kalınmaya kendini adama
- İnsanların fark yaratabileceğine olan inanç (Butt, 2001).

Coğrafya dersleri eğitim ve öğretiminin genel amaçları aşağıda sunulmuştur.

Hedef, Metot ve Amaç Yönünden

- Bölgesel ve küresel düzeyde etkin olan çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünü kavrar.
- Coğrafi birikim ve sentez ülkesi olan Türkiye'nin bölgesel ve küresel ilişkiler açısından konum özelliklerini kavrayarak sahip olduğu potansiyelin bilincine varır.
- Coğrafi değerlerin “vatan bilincinin” kazanılmasındaki önemini özümser.

- İnsan – doğa ilişkisi çerçevesinde coğrafi sorgulama becerileri kazanır.
- Yakın çevresinden başlayarak ülkesine ve dünyaya ait mekânsal değerlere sahip çıkma bilinci geliştirir.
- Doğa ve insanın uyumlu birlikteliği ve sürekliliği için mekânsal planlamanın önemini kavrar.

Değerler

- Vatansızlık, sorumluluk, duyarlılık, sevgi, saygı, hoşgörü, dayanışma ve barış değerlerini kazandırmayı amaçlamıştır.

Kavramlar

- Çevre duyarlılığı, kültürel mirası yaşatmaya duyarlılık, paylaşma, dayanışma, hoşgörü, göç ve mültecilik gibi kavramlar yer almaktadır. (MEB, 2005). Bu iki alan arasındaki bağlantının İngiltere ve Türkiye eğitim müfredatlarında nasıl ele alındığı incelenmesi aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1: İngiltere'deki Vatandaşlık ve Coğrafya Öğr. Prog. Bir Karşılaştırması

<i>'Vatandaşlığın Önemi' öğretim programı açıklaması:</i>	<i>'Coğrafyanın Önemi' öğretim programı açıklaması:</i>
<p>*Öğrenciler kendi hakları, sorumlulukları, ödevleri ile özgürlük, hukuk ve demokrasi hakkında bilgi sahibi olur.</p> <p>*Bu öğrencilerin kendine güvenen ve işbirliği yaparak çalışmaya inançlı, kendi toplumları ve dünyada harekete geçerek farklar yaratan, bilinçli, ciddi ve aktif vatandaşlar olmalarına yardım eder.</p> <p>* Öğrenciler karar vermede ve farklı olaylarda bütünün bir parçası olmayı öğrenirler. Okulda, komşuluk açısından toplum hayatında aktif rol oynarlar ve toplumu aktif ve küresel vatandaşlar olarak genişletirler.</p>	<p>*Coğrafya farklı aralıktaki ekonomi, toplum ve çevrelerin birbirine nasıl bağlandığını açıklar.</p> <p>*Coğrafya, bireysellikten küreselliğe, mekânları tüm birimlerde incelenmek için öğrencilerin kendi deneyimlerine dayanır.</p> <p>*Coğrafya, öğrencilerin dünyadaki kendi yerlerini, değerlerini, diğer insanları, çevreye, dünyanın sürdürülebilirliğine karşı sorumlulukları olduğuna ilham vermektedir.</p>

Kaynak: (Pykett, 2011)

Tablo 2: İngiltere Eğitim Sistemi: Vatandaşlık: Ulusal Öğr. Prog. Tavsiyeleri

Vatandaşlık, Kilit Aşama 3

Bilgi birikimi ve bilinçli vatandaşlar olmanın anlaşılması

- i.* Birleşik Krallıktaki ulusal, bölgesel, dini ve etnik kimliklerin çeşitliliği ve ortak saygı ve anlayışa olan ihtiyaç.
- ii.* Küresel bir topluluk olarak dünya ve bunun siyasi, ekonomik, çevresel ve sosyal çıkarımları ve Avrupa Birliğinin, Uluslar Topluluğunun ve Birleşmiş Milletlerin rolü.

Tablo 3: İngiltere Eğitim Sistemi: Coğrafya Ulusal Öğretim Programı Tavsiyeleri

Coğrafya, Kilit Aşama 3

Nüfus dağılımı ve değişikliği:

- i.* nüfusun küresel dağılımı
- ii.* göç dâhil, bölge ve ülke nüfuslarındaki değişikliklerin sebepleri ve etkileri
- iii.* nüfus ve kaynaklar arasındaki karşılıklı ilişki

Mekânlara dair bilgi ve anlayış

- 3b.* çalışılan mekânların ulusal, uluslararası ve küresel bağlamlarını tanımlamak.
- 3e.* mekânların nasıl birbirine bağımlı olduğunu açıklamak ve küresel vatandaşlık fikrini keşfetmek.

Çevresel değişim ve sürdürülebilir kalkınmaya dair bilgi ve anlayış

- 5a.* çevresel değişimi tanımlayıp açıklamak ve bunu yönetmenin farklı yollarını tanımak.
- 5b.* sürdürülebilir kalkınma fikrini keşfetmek ve insanlar, mekânlar ve çevrelerle beraber kendi yaşamlarına yönelik çıkarımları tanımak.

6h. Ekonomik etkinliğin değişen dağılımı ve etkisi:

- i.* ekonomik etkinliği türleri ve sınıflandırmaları
- ii.* bir veya daha fazla ekonomik etkinliğin küresel dağılımı
- iii.* dağılımın nasıl ve neden değiştiği ve değişmekte olduğu, bu değişikliklerin etkileri.

6i. Kalkınma: i. ülkeler dâhilindeki ve arasındaki kalkınmada farklılıkları tespit etme yolları

- ii.* kalkınmadaki farklılıkların etkileri ve farklı insan gruplarının yaşam kalitesi.
- iii.* ülkelerin birbirine bağımlılığı dâhil, kalkınmayı etkileyen faktörler

Yukarıda verilen tablolar incelendiğinde gerek bilgi, beceri ve tutum noktasında gerekse de kavramlar ve değerler bazında coğrafya ve aktif vatandaşlık ilişkisi bulunduğu görülmektedir. Demokrasiyi benimsemiş bireylerden çevresel sorumluluk, duyarlık, kültürel farklılıklara ve çeşitliliklere saygı gösterme, sürdürülebilirlik, kalkınma, doğal ve beşeri kaynakları etkin kullanma gibi değer ve becerileri ortak olarak dikkat çekicidir.

2.4.1. İnsan-Mekân, Yer ve Çevre İlişkisi

İnsan-mekân, insan-yer, insan- çevre ilişkisini ele alan coğrafyaya sadece bölge boyutunda bakıldığında, siyasi kimlikleri etkilediği görülebilir. Siyasi kimliklerin mekânlardan doğal olarak etkilendiği görülmektedir.

"Coğrafya eğitimcileri (mekân öğretmenleri) kendilerini vatandaşlık eğitimcileri olarak görmeyebilirler. Coğrafya eğitimi, öğrencileri mekânlar ve bu mekânlarda yaşayan ve oralara anlam katan insanlar hakkında düşünmeye hazırlar. Böylelikle coğrafya eğitimi öğrencilerden kendileri ve dünyadaki diğerleri hakkında, özellikle mekânlarla beraber kimliğimizin uzaktaki ve yakındaki, tanıdık veya yabancı insanları ve mekânları anlayışımızı nasıl etkilediğini düşünmesini ister. Vatandaşlık mekânlara bağlılığımıza dair bir anlayıştır ve mekânlar hakkında eğitim verme biçimimizin öğrencilerin kendilerini vatandaş olarak algılayışlarına yönelik çıkarımları bulunmaktadır. Giderek daha da karşılıklı olarak bağımlı hâle gelen bir dünyada, öğrencilerin kendilerini vatandaşlar olarak algılayışlarının, bu vatandaşlık anlayışlarını yerel, ulusal ve küresel alanlarda sergileyişlerine yönelik çıkarımları vardır "(Schmidt, 2011:107).

Yerler, hakim siyasetin elinde bulunan (örneğin ulus devlet) bir dizi anlayışla yönetilir. Fakat alan sadece bölge olarak ele alınırsa, öneme sahip semboller ve siyasi kimliklerin bu yerlerden doğal olarak çıktığı görülebilir. Örneğin bir bayrak, bir hükümdar, bir futbol takımı, bir ulus, bir halk... Buradaki siyasetin bir bölgeye, bu bölgelerdeki bir bireyin kimliğine ve diğerleri olarak başka bölgelerin ve insanların kimliğine ucu ucuna odaklanmıştır (Anderson vd., 2008: 39).

Coğrafya ve vatandaşlık ilişkisi klasik anlamda uygulanan vatandaşlık anlayışından farklıdır. Toplumlardaki küresel olarak bağımlılık her iki disiplin etkileşiminin farklı noktalarına odaklanmıştır. Coğrafya, aktif vatandaşlık anlayışına

uygun olarak hak ve sorumlulukları yerine getirme, başkasının yaşamına saygı, aidiyet, çeşitliliğe, farklılıklara saygı, biçimde vatandaşlığa katkı sağlayacaktır.

Coğrafya dünyadaki yerlerin birbirine nasıl bağımlı olduğu ortaya koymaktadır. Coğrafi hayal gücü, ilişkisel ve küresel olarak bir vatandaşlık mefhumunu açıklığa kavuşturmaktadır. Bu durumda bir disiplin olarak coğrafya, vatandaşları oluşturamamakta ancak vatandaşlığın ne olduğu, nerede rol oynadığı ve gelecek vatandaşlık haklarının ne içerip içermeyebileceğinin anlamının, mekânın ve kavramlaştırmasının keşfedilmesi için dil ve entelektüel alan yaratabilmektedir. Coğrafya, vatandaşlık hakları ve sorumlulukları konusunu, yer ve mekânlara olan "aidiyet" ve bağlılığın anlamlarını ve vatandaşlık ve vatandaşlık dışı adaletsizlikleri göz önünde bulundurmamızı sağlayabilmektedir. Ortak dünyamızı daha etkili biçimde anlamamıza yardımcı olabilmektedir (Anderson vd., 2008: 39).

2.4.2. Yer ve Aidiyet Duygusu

Coğrafya bir toplum bilimidir. Toplumda yaşayan bireylerin yaşadığı ortamı bilmesi gerekmektedir. Yaşadığı coğrafyayı bilmeyen bir birey bazı değerlerin farkında değil demektir. Coğrafya insanlara kültürel, milli bir benlik kazandırır. Coğrafya sayesinde ülke sevgisi, bilinci artar. Coğrafyanın alt dallarından nüfus coğrafyası, şehir coğrafyası, ekonomik coğrafya, beşeri coğrafya konularıyla toplum her konuda bilgi sahibi olur (Akınoğlu, 2006: 27).

Anderson vd., (2008) yapmış oldukları çalışmada Roger Lee isimli katılımcının bakış açısı tipik olarak yer ve aidiyet duygusunu tanımlamaktadır.

"Bu sabah bu yörenin altındaki akiferden, Fransızlara ait bir su şirketi tarafından tedarik edilen suyla duş aldım ve bir Birleşik Krallık mağazasından alınan, Portekiz'de yapılmış bir havluyla kurulandım. Sonra hepsi Birleşik Krallık'ta alınmış kıyafetlerimi giydim: Mısır'da üretilmiş ve ciddi mali krizden henüz kurtulmuş bir Britanya lüks markası tarafından tedarik edilmiş iç çamaşırı, Birleşik Krallık'a ait bir perakendeci tarafından tedarik edilmiş ve kim bilir nerenin pamuğuyla Mauritius'ta yapılmış tişört, bir İtalyan giyim şirketinden ve son derece makul olarak İtalya'da üretilmiş bir kot pantolon, Pakistan'da üretiliş ve tedarik zincirinde rastlanan berbat çalışma koşulları üzerine protestoların hedefi olmuş, meşhur bir Amerikan spor giyim markasını taşıyan svetsört. Kahvaltıda yediklerim de şunlardı: Bir Dorset gıda işleyicisi tarafından paketlenmiş, çeşitli iklim bölgelerinden

gelen meyveler ve Dorset'te imal edilen tahılları içeren Müslüman ulusal bir süpermarket grubu tarafından tedarik edilmiş, yörede yapılmış ekmeğe, aynı süpermarketten alınmış ama İtalya'da üretilmiş sürmelik zeytinyağı, İspanya'da yetiştirilmiş portakallar ve Birleşik Krallık merkezli birçok uluslu şirket aracılığıyla Mauritius'ta üretilmiş şekerden yapılan ev yapımı marmelat, Java'da üretilmiş ama bir Birleşik Krallık perakende zinciriyle tedarik edilen ve bir İtalyan kahve makinesinde yapılan kahve."

Bu örnek İngiltere'de yaşayan bir kişinin yaşantısına ait ve toplumların birbirine bağılı ya da bağımlı ilişkisini göstermektedir. Aslında bir bakıma küreselleşmenin boyutunun ve etkisini gösteren de bir yapıyı göstermektedir. Yukarıdaki örnek, karşılıklı bağımlı bir dünyayı bize tanıtmaktadır. Aktif vatandaşlık eğitiminin bir amacı da kültürel açıdan çeşitliğe, farklılıklara saygı duyan, demokratik bir toplum olarak bugünün ve geleceğin vatandaşları oluşturmaktır.

2.4.3. Empati

Coğrafyanın mantığı insan mevcudiyetinin kaçınılmaz bir özelliğine işaret ediyor: "Kendi" ve "diğeri", "biz" ve "onlar", "burada" ve "orada" birdir ve aynıdır; "burada" ve "oradayı" ortaya çıkaran şey şebekelere yapılan katkılardır. Bu bakımdan coğrafya temel ve doğal olarak yıkıcıdır. Modası geçmiş ve sadece kısmen ilgisi olmuş bölgesel bir siyaset varsayımı için önemli olan kimlik mefhumlarını muhakkak yeniden tanımlamaktadır. 21. yüzyıl vatandaşlığa yönelik eleştirel, yaratıcı, alternatif "coğrafi hayal güçleri" gelişimi bu sürecin merkezindedir (Anderson vd., 2008: 39). Buradan çıkartılacak sonuç vatandaşlığın mekânsal ve siyasi tanımından çok ortak, birbirine bağımlı coğrafya ve insan ilişkileri olarak empati duygusunun birlikte yaşama duygusunun vatandaşlığa yapacağı katkıdır.

2.4.4. Çevreye Duyarlılık ve Sorumluluk

Coğrafya eğitimi, bugünün ve geleceğin vatandaşlarını hem kendileri hem de toplum için önemli olan hususlara karşı sorumlu bir şekilde hareket etmeye olanak vermektedir. Ayrıca bu eğitim bireylere çevresel bir bilinç kazandırırken vatandaşlık bilinci kazandırmaktadır.

Vatandaşlık eğitimi kimi zaman, çevre eğitimi, öğrencileri ve ailelerini doğal kaynakların korunmasına yönlendirmek ve vatandaşları geri dönüşüm ve yeniden kullanma konularında teşvik etmek olarak görülmüştür. Bu etkinlikler, vatandaşlık ve yurttaşlık eğitiminin bir parçası olan yurttaşlık katılımının ilk kararlılığını temsil

etmiştir. Gerek coğrafya gerekse çevre eğitiminde vatandaşlık eğitiminin bu şekilde üstlenilmesi ve aynı zamanda sosyal sorumluluk bilincinin aşılması, öğrenciler arasında teşvik edilen insan-çevre perspektifi içine derin bir şekilde yerleştirilmektedir (Stoltman ve Lidstone, 2001).

2.4.5. Farklılık ve Çeşitliliklere Saygı

Coğrafya ile öğretilebilecek bir başka husus farklılıklara saygıdır. Dünyanın başka coğrafyalarında başka insanları ve toplumların yaşantılarından örnekler sunan coğrafya (Ülkeler Coğrafyası, Kültür Coğrafyası gibi) kültürel, etnik, dilsel, dinsel hatta mezhepsel farklılıklarla birlikte yaşama duygusunu vermesiyle aktif vatandaşlığa katkı sağlayacaktır.

"21.'nci yüzyılda ortaya çıkan vatandaşlık odağı, coğrafya ve çevre eğitimi açısından önemli olan en az birkaç dinamiğe sahiptir. İlk olarak, bu yeni vatandaşlık ülkelerdeki etnik azınlıklara bağlıdır. Bir birey, bir ülkenin bir vatandaşı olabilir, bir bölgenin vatandaşı olabilir ve hatta ülkede yaşayan diğer insanlardan önemli ölçüde farklı tarihi, dil ve/veya din ile ilgili özelliklere sahip bir alt bölgenin vatandaşı olabilir. İsviçre buna bir örnektir. Günümüzde bu birçok toplum için gerekli hale gelmeye başlamıştır. İkincisi, Avrupa Birliği gibi birden çok ulustan oluşan hükümetler, daha önce o ölçekte tecrübe edilmemiş geniş bölgesel sorumluluklar içeren rollere mançınıkla fırlatmaktadır. Bir kişiyi aynı zamanda Avrupalı (AB), Fransız (ulusal) ve Parisli (yerel) kılan nedir? Bu, söz konusu durumu yurttaşlık sorumlulukları ile birlikte taşıyan yeni vatandaşlık formunu kavramada yeni bir zorluk getirir"(Stoltman ve Lidstone, 2001: 216).

Günümüz toplumları artık birden fazla millet, etnik köken, din, dil ve mezhepten insanların bir arada yaşadığı, mekânsal alanları ortak kullandığı bir yer haline dönüşmüştür. Burada önemli olan ortak payda altında gerek mekân paylaşımı, gerekse de kültürlerin yaşatılması için devletlere düşen görevler demokrasiyi benimsemiş aktif vatandaşlar yetiştirmektir. Toplumun bir ferdi olarak insanlara düşen görev ise bunu yerine getirmek olacaktır. Burada kastedilen aktif vatandaşlığa ulaşmada coğrafya öğretiminin katkısı yadsınamaz.

Vatandaşlık eğitimi okullarda farklı derslerle desteklenebilir. Bunlardan birisi de coğrafyadır. Coğrafi eğitimde öğrenci merkezli anlayışa göre temel amaç öğrencilerin bazı coğrafi becerileri geliştirerek etkin birer vatandaş olabilmeleri için

onların yaşadıkları alandan başlayarak ülkemiz ve tüm dünya ile ilgili “coğrafi bir bilinç” kazanmalarına yardımcı olmaktır (MEB, 2005: 6).

2.5. İlgili Çalışmalar

Coğrafya eğitiminin vatandaşlık boyutunu gelişimine katkı sağlamak amacıyla Eylül 2006' da kurulmuş olan Coğrafya Derneği Vatandaşlık Çalışma Grubu (VÇG)/ Geographical Association's Citizenship Working Group (CWG) bazı çalışmalar ortaya koymuştur. Anderson vd., (2008) Coğrafyanın vatandaş oluşumuna katkısı nedir? isimli ortak çalışmalarında yeni vatandaşlık tanımlarına mekan anlayışının kullandığı metotlardan birisinin ulus-devletli tanımlar. Bir mekândaki hareket ettiklerini ortaya koymuşlardır. Ayrıca coğrafyanın siyaset ve olaylarının bağlamları hakkında düşünmemize, yer, mekân ve ölçek bazında analize ve eleştiriye imkân verebileceğini belirtmişlerdir. Birlikte yaşama, aidiyet, bizi bir araya getiren veya ayrı düşüren değer ve yargılarının olduğunu belirtmişlerdir.

Stoltman ve Lidstone (2001) Vatandaşlık eğitimi: Coğrafya ve çevre eğitimi için gerekli bir perspektif isimli çalışmasında 21. yüzyılda ortaya çıkan vatandaşlık odağının coğrafya ve çevre eğitimi açısından önemli olduğunu belirtirken, bugünün ve geleceğin vatandaşlarını hem kendileri hem de toplum için önemli olan hususlara karşı sorumluluk bilinci kazandırmada, vatandaşlık eğitimini çevreye karşı sorumlu hareket etmede işe koşulabileceğini ortaya koymuşlardır.

Stoltman (1990) vatansever ve küresel vatandaş için faydası bulunan coğrafya bilgi ve becerilerine yer vermektedir. Küresel boyutta, dünyadaki başka yerleri tanıyan ve oralar hakkında bilgi sahibi olan bireyler daha etkili düşünerek, karar verme becerileri geliştirecektir.

Schmidt (2011) yapmış olduğu çalışmasında vatandaşlığın mekânlarda ve öğrencilerin eylemlerinde konumlandırıldığını, vatandaşların da bu mekânların anlamını yeniden belirlediğini göstermektedir. Bu kesişme sebebiyle eğitimciler mekânlarla ilgili, özellikle mekân ve kimlik arasındaki süregelen karşılıklı bağlantıyla ilgili eğitim verirken özenli olmalıdır. Mekânların öğretiminde yaygın olan kimliklerden biri vatandaşlıktır. Coğrafya eğitimcilerinin, vatandaşlık eğitimcileri olarak rollerine dikkat etmesi gerekmektedir.

McEwen (2013) coğrafya, toplumsal sorumluluk ve yurttaşlık isimli çalışmasında uluslararası olarak, öğrencinin toplumsal sorumluluk içinde öğrenmesinin

değerine dair disiplinler arası tartışmalar giderek artmakta, söz konusu öğrenme biçimi, ulusal çerçeveye ve prensip odağına bağlı olarak çeşitli şekillerde tanımlanmıştır; toplum bazlı araştırma (CBR) veya toplum bazlı öğrenim (CBL) gibi, İngiltere'deki NCCPE gibi girişimler, ister akredite olsun isterse ortak-müfredat kapsamında olsun, CBL'nin eğitimsel değerini teşvik etmektedirler.

Shmidt (2011) coğrafya ve vatandaşlık arasındaki ilişkinin yeniden incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Coğrafya eğitimini vatandaşlık ilişkisini yer, mekan duygusu açısından inceleyerek, mekan olarak Malawi örneğiyle öğrencilerin vatandaşlık açısından görüşlerine yer vermiştir.

Pykett (2011), ahlaki yurttaş yetiştirmede vatandaşlık eğitimi üzerinde durmuştur. Bu konuda İngiltere eğitim müfredatının geçmişten günümüze olan kısmını incelemiştir.

Akinoğlu (2006) "Coğrafya ve toplum" isimli öğretmen adaylarının görüşlerine dayanarak yaptığı çalışmada coğrafya öğretiminin vatandaşlık bilincini geliştirdiğini belirtmiştir. Aynı zamanda toplumsal olarak, kültürel olarak milli bir benlik kazandırdığını tespit etmiştir.

Yukarıdaki çalışmaların birçoğunda vurgulanan husus, coğrafya ve vatandaşlık arasındaki ilişkiyi sunan çalışmalar yok denecek kadar az olmasıdır. Giderek artan ölçekte küreselleşme eğitim başta olmak üzere birçok alanı etkilemektedir. Artık günümüzde küresel vatandaşlık, küresel eğitim gibi tartışmalar yaşanmaktadır. Coğrafya vatandaşlık eğitimine ortak temaları ve bağlantıları ile katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada bu bağlantının nasıl kurulabileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, katılımcılar, veri toplama araçları, verilerin toplanması, veri analizi kısımlarının uygulanış şekli ifade edilmiştir.

Coğrafya ve Sosyal Bilgiler Eğitimi branşlarında öğretim üyesi olan katılımcılarının görüşleri doğrultusunda coğrafya öğretiminin aktif vatandaşlık eğitimindeki rolü konusunda derinlemesine bilgi sahibi olmak amacıyla çalışmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomoloji) deseni kullanılmıştır.

Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimde karşımıza çıkabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

3.1. Çalışma Grubu

Katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yaklaşım araştırmacının problemine ilişkin olarak zengin bilgi kaynağı olabilecek birey veya durumların saptanmasında etkilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Çalışmaya “Bu konuda en çok bilgi sahibi kimler olabilir? Bu konuyla ilgili kimlerle görüşmemi önerirsiniz sorusuyla başlanmıştır. Bir sonraki aşamada ise görüşmeyi kabul eden 10 akademisyen ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılar coğrafya eğitimi ve sosyal bilgiler eğitimi alanında doktora dercesine sahip ve halihazırda üniversitede görev yapmakta olan akademisyenlerden oluşmaktadır.

Katılımcılara ait detaylı bilgiler aşağıda tablo halinde sunulmuştur. Araştırmada, etik ilkeleri doğrultusunda katılımcıların gerçek isimlerine yer verilmemiş, bunun yerine takma isim kullanılmıştır. Katılımcıların özelliklerine bakıldığında cinsiyet açısından bir kadın, dokuz erkek, unvan olarak altı Doç. Dr. dört Yrd. Doç. Dr., branş bazında beş coğrafya beş sosyal bilgiler eğitimi şeklindedir.

Tablo 4: Katılımcıların Özellikleri

<i>Rumuz</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>Unvan</i>	<i>Branş</i>
Öğr. Üy.1	Kadın	Doç. Dr.	Coğrafya Eğitimi
Öğr. Üy.2	Erkek	Doç. Dr.	Sosyal Bilgiler Eğitimi
Öğr. Üy.3	Erkek	Doç. Dr.	Sosyal Bilgiler Eğitimi
Öğr. Üy.4	Erkek	Yrd. Doç. Dr.	Coğrafya Eğitimi
Öğr. Üy.5	Erkek	Doç. Dr.	Coğrafya Eğitimi
Öğr. Üy.6	Erkek	Yrd. Doç. Dr.	Coğrafya Eğitimi
Öğr. Üy.7	Erkek	Doç. Dr.	Sosyal Bilgiler Eğitimi
Öğr. Üy.8	Erkek	Yrd. Doç. Dr.	Sosyal Bilgiler Eğitimi
Öğr. Üy.9	Erkek	Yrd. Doç. Dr.	Sosyal Bilgiler Eğitimi
Öğr. Üy.10	Erkek	Doç. Dr.	Coğrafya Eğitimi

3.2. Veri Toplama Aracı ve Geliştirilmesi

Çalışmanın başlangıcında ilk iş olarak coğrafya, vatandaşlık ile coğrafya eğitimi ve vatandaşlık eğitimi arasındaki bağı ortaya koyan literatür taranmıştır. İlgili literatürde yapılmış olan çalışmaların incelenmesinin ardından araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış bir mülakat formu hazırlanmıştır. Hazırlanan mülakat formunu coğrafya alanında uzman iki akademisyen ve bir Türkçe eğitimcisi tarafından incelemiş ve küçük değişikliklere gidilmiştir. Hazırlanan mülakat formu iki katılımcıyla pilot çalışma şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerden sonrada yapılan analizler sonucunda çalışmada kullanılmaya hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakat formunun nihai haline ulaşılmıştır. Pilot uygulamaya katılanlar araştırmanın dışında tutulmuştur.

3.3. Verilerin Toplanması

Veri toplama aşamasında ilk önce çalışma konusunda deneyimli bir akademisyenle iletişime geçmiştir. Katılımcıların görüşmeyi kabul etmesi ile ilk görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bilimsel amaçla kullanılacağı, kimliklerinin gizli kalacağı ve izinleri ile ses kaydı yapılacağı katılımcılara aktarılmıştır. İlk katılımcının görüşme yapabileceğimiz diğer katılımcıya tavsiye etmesi üzerine ile görüşmeyi kabul eden diğer katılımcılarla mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar katılımcıların buldukları üniversitede sessiz bir ortamda gerçekleştirilmiştir.

Mülakatta katılımcılara yöneltilen sorular şunlardır:

1. Vatandaşlık eğitimi hakkındaki düşünceleriz nelerdir? Bu disiplini daha çok hangi disiplin ile ilişkilendiriyorsunuz?

2. Aktif vatandaşlık eğitimi hakkında ne düşünüyorsunuz?

3. Sizce, coğrafya öğretimi ile vatandaşlık eğitimi arasında herhangi bir ilişki var mıdır?

3.1. Küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık konusundaki düşünceleriniz nelerdir? Örneklerle açıklar mısınız?

3.2. Yer, mekân ve çevre sorunlarının çözümü ile vatandaşlık eğitimi ile arasında bağ var mıdır?

3.3. Coğrafya bireylerin; başka insanları, kültürleri, çevreleri, sorunları tanımalarına olanak sağlamakta mıdır?

4. Sizce coğrafya bireylerin, topluma ve çevresine daha duyarlı ve sorumlu bir vatandaş olmalarına katkı sağlamakta mıdır?

5. Okutmakta olduğunuz coğrafya dersleri vatandaşlık eğitimini desteklemekte midir?

Bunların dışında ayrıca sonda sorular yöneltilerek çalışma kapsamında veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Akademisyenlerin coğrafya öğretiminin aktif vatandaşlık eğitimindeki rolü hakkında görüşleri alınmıştır. Kayıt altına alınan tüm görüşmeler bilgisayar ortamında hiç değiştirilmeden yazıya aktarılmıştır. Görüşmelerde elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizi yapılarak raporlaştırılmıştır. Betimsel yaklaşım kullanılırken katılımcıların söylediklerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Diğer veriler ise yorumsal analiz şeklinde sunulmuştur.

3.5. Araştırmada İnanırlılık, Aktarılabirlik, Tutarlılık ve Teyit Edilebilirlik

Nitel araştırmalarda literatüründe kullanılan inanırlılık, aktarılabirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik kavramları nicel araştırmalardaki iç geçerlik, dış geçerlik, güvenilirlik ve nesnellik kavramlarına denk gelmektedir (Merriam, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nitel araştırma paradigmasının kullandığı bu çalışmada geçerlik ve

güvenirlik kavramları yerine inanırlık, aktarılabirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik kavramları kullanılmıştır.

3.5.1. İnanırlık

Araştırmada öncelikle alan yazın incelemesine gidilmiş ve ardından mülakat soruları hazırlanmıştır. İnanırlığın oluşturulmasında yaygın olarak kullanılan strateji, üye kontrolü veya üye sorgulanmasıdır. Katılımcı doğrulaması da denilen bu strateji, verilerin sağlandığı ya da mülakat yapılan kişilerden bazılarına ulaşılmasını ve ortaya çıkmaya başlayan bulgular hakkında onlardan geri bildirim istenmesini öngörür (Merriam, 2013). Veriler yazıya aktarıldıktan sonra, verileri algılayışımız hususunda yapmış olduğumuz yorumlamaların katılımcılara doğru gelip gelmediği sorgulanmıştır. Kategoriler ve bazı anlamların açıklamasının ardından, araştırma sonuçlarının etkilemeyecek yazımsal ifadelerde küçük değişikliklere gidilmiştir.

3.5.2. Aktarılabirlik

Çalışma grubuyla yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı yardımıyla kayıt altına alınmıştır. Araştırma süresince elde edilen veriler, araştırma yöntemlerine uzman olan bir öğretim üyesi tarafından değerlendirilmesinin ardından oluşturulan kategoriler ve kodlamalarda genel olarak görüş birliğine varılmıştır.

Ham verilerin analiz sürecinde ayrıntılı betimleme kullanılırken, verilerin kendisine sadık kalmak amacıyla doğrudan alıntılar sıklıkla kullanılmıştır. Ayrıntılı betimleme ile verilerin toplandığı ortamı okuyucuların zihinlerinde canlandırabilmelerine imkân sağlayacaktır.

3.5.3. Tutarlılık

Araştırmanın tutarlılığını açısından görüşmelerde sağlanan veriler, araştırmacı ve nitel araştırma yöntemlerine hakim olan bir öğretim üyesi tarafından birbirilerinden ayrı bir şekilde değerlendirmeye alınmış, kodlamalar yapılmış ve yapılan kodlamalarda görüş birliği bakılmıştır. Araştırmada kodlamalar güvenilirlik hesaplaması için; Miles ve Huberman'ın (1994) nitel çalışmalar için hazırlamış olduğu güvenilirlik formülü [Güvenirlik= Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)] kullanılmıştır.

3.5.4. Teyit Edilebilirlik

Görüşmeler yoluyla elde edilen veriler ve yapılan kodlamalar ilgililerin incelemelerine imkan sunmak için araştırmacı tarafından saklanmaktadır.

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR

Mülakat verilerinin analizi sonucunda coğrafya öğretiminin aktif vatandaşlık eğitimindeki rolü hakkında derinlemesine bilgiler elde edilmiştir. Katılımcıların deneyimleri ve görüşlerinden elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi kullanılmıştır. Veriler alt problemler başlığı altında aşağıdaki noktalarda keşif edilmiştir. Analiz neticesinde ortaya çıkan alt kategoriler oluşturulmuş ve aşağıda sunulmuştur. Kategoriler aidiyet, çevreye duyarlılık ve sorumluluk, sürdürülebilirlik, küreselleşme ve bağımlılık, benzerlik ve farklılıkları tanıma, dayanışma ve hoşgördür.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu başlık altında, görüşmeye katılan öğretim üyelerinin aktif vatandaşlık eğitimi hakkındaki düşünceleri analiz edilmiştir.

Öğretim üyeleri vatandaşlık eğitiminin özellikle gelecek neslin yetiştirilmesinde çok önemli olduğunu düşünmektedirler. İnsan yetiştirme işinin rastgele bir şekilde yapılamayacağı, her toplumun, devletin kendi sistemine uygun bireyler yetiştirmeyi hedeflediğini belirtmişlerdir. Katılımcılar gelişmiş demokrasilerde "Devlet birey içindir" anlayışı hâkimken bizde "Birey devlet içindir" anlayışının hakim olduğunu ve her zaman devletin ön planda bulunduğunu belirtmişlerdir. İdeolojinin kendisi ile bir iktidar büyümüştür. Devletteki o süreklilik her zaman kendini korumak isteyeceğinden, sistemin kendisini koruma istemesi anlamına gelmektedir. Sistem kendisini korumak için kendisine bağlı ve bağımlı vatandaş ister. O yüzden de görev ve sorumluluklarını vurgu yapıldığını belirtmişlerdir.

Buradan yola çıkarak geçmişten günümüze kadar vatandaş yetiştirmenin önemli olduğu şeklinde görüşlerini beyan etmişlerdir. Toplumsal hayatın gerektirdiği bir takım kurallar ve sorumlulukların var olduğunu, devlet diye isimlendirdiğimiz bir kuruma bağlı anlamına gelen vatandaşlık, bir bakıma görev ve sorumlulukların öğretimidir. Ancak bireylerin de bir takım hak ve özgürlükleri bulunmaktadır. Vatandaşlık aynı zamanda bireylerin sahip oldukları hakların ve özgürlüklerin öğretimidir. Görev ve sorumluluklar, hak ve özgürlükleri belirleyecek olan ülkenin yönetim anlayışıdır. Katılımcılar, vatandaşlık eğitiminde bunların hangisine daha fazla vurgu yapıldığı yine devletin ideolojik veya yönetsel yapısıyla alakalı olduğunu genel manada ifade etmişlerdir.

Bu konuda Öğr. Üy.1 "vatandaş olarak demokratik değerleri benimsemiş, hak ve sorumluklarını bilen ve katılımcı demokrasiyi destekleyen", Öğr. Üy.4 "yaşadığı coğrafya aidiyet duygusuyla bağlı olmak", Öğr.Üy.3 ise "çatışmaların olduğu coğrafyalarda aktif vatandaşlık eğitiminin daha bir önem kazanmakta olduğunu" belirtmiştir. Öğr. Üy.2 ise "vatandaşlık eğitimi haklarını bilen çevresine karşı duyarlı, insanlarla iyi iletişim kuran, özgüveni yüksek ve en az bir işi iyi yapabilen bireylerin yetiştirilmesidir" şeklindeki görüş beyan ederken Öğr. Üy.7 "birey-devlet uyumu sağlanması açısından vatandaşlık eğitimi kaçınılmazdır" ifadeleri ile vatandaşlık eğitimine yönelik algılarını ortaya koymuşlardır. Öğr. Üy.6, Öğr. Üy.8 ve Öğr. Üy.10 görüşlerini şu şekilde beyan etmiştir:

Öğr. Üy.6 "Türk milli eğitim sistemi içerisinde iyi insan iyi meslek erbabı ve iyi vatandaş yetiştirmek hedeflenir". Öğr. Üy.8 " Bilgi olarak bazı şeyleri biliyoruz belki ama uygulamada eksik kalan taraflar var. Bir sorunla karşılaşıyor mesela ya ben mi uğraşacağım, bir dilekçe vermeye çekiniliyor. Diğer taraftan bir bilgi yarışmasında soruldu. Vatandaşlar olarak haziran ayında ne seçeceğiz diye bir soru yöneltildi. Seyircilerin %55 soruya yanlış cevap verdi. Neyi, kimi seçeceğimizi bilmezken aktif vatandaşlıktan söz etmemiz biraz zor olsa gerek" diyerek aktif vatandaşlık ile ilgili algısını ortaya koymuşlardır. Öğr. Üy.10 "Mesela aktif vatandaş seçim zamanı partilerin seçim beyannamesini okuyup ona göre oy veren vatandaşdır. Aktif vatandaş seçimde oy verdiği zaman oy verdiği gücün iktidarını denetleyen vatandaşdır. Aktif vatandaş o gücün o egemen gücün aldığı kararlara katılan vatandaşdır. O kararların sorumluluğunu alabilen kişidir.... "

Akademisyenlere, aktif vatandaşlık eğitimi ile ilgili düşünceleri sorusuna verilen cevaplar incelendiği zaman kendisine ve toplumuna karşı sorumluluk sahibi, hakları bilen ve arayan, karar verme süreçlerine katılan, sorun çözümüne yönelik katkı sağlayan, çevresine duyarlı, dayanışma ve işbirliği içerisinde yer alan bireylerin varlığı olarak görülmüştür. Katılımcıların verdiği cevaplarda dikkati çeken çok önemli bir husus bulunmaktadır. Bu husus akademisyenlerin vatandaşlık eğitimi ile aktif vatandaşlık eğitimine yönelik sorulara benzer cevaplarla karşılık vermeleridir. Yani vatandaşlığın klasik manada artık 4 yıldan 4 yıla oy verme görevi ya da vergi verme, askere gitme süreçleri gibi algılanamayacağını ortaya koymuşlardır.

Öğr. Üy.9 "Şimdi iyi insanla iyi vatandaş arasında fark var. İyi insan çevresinden beklentileri yerine getirir, toplumun kendisinden beklentilerini yerine getirebilir. Ama iyi bir insanın iyi bir vatandaş olma durumu olmayabilir."

Arş.: Buradaki kastınız nedir?

Öğr. Üy.9 "Aktif vatandaş derken sen seni ilgilendirmeyen bir soruna burnunu sokuyorsan bu aktif bir vatandaşdır. Toplumda meydana gelen bir sorun o gün seni ilgilendirmiyor olabilir ama eğer sen bu soruna o an müdahale etmezsen o sorun çığ gibi büyüyecek ve bir gün seni de içine alacaktır."

Arş.: Örnek verebilir misiniz?

Öğr.Üy.9"Çevre sorununu örnek verebiliriz mesela. Kendi ülkesinde yaşanan bir sorun olabilir, yerel olarak bölgesinde yaşanan bir sorun olabilir ya da küresel bir çevre sorunu olabilir. Örneğin bir nükleer santral... Çevreye ve insan sağlığına zararlar aşikâr. Bu durumda aktif bir vatandaş üzerine düşen görevi yapacaktır. Coğrafya okuyazarı olan bir kişi bunun zararlarını da bilecek ve tepkisini ortaya koyacaktır. "

Bu diyalogda aktif vatandaşlığın var olan veya olabilecek sorunlara bir tepkisellik gerektirdiği aynı zamanda aktif vatandaşın gereği olarak, çevresine karşı duyarlı olması vurgulanmıştır. Buradan ortaya çıkan sonuç ise, aktif vatandaşlık deyince fikirlerin davranışa dönüşmesi gerekliliğidir. Bireyleri harekete geçiren duygu insanın kendisinden kaynaklanır. Yani tutum şekline dönüşmesi gerekir. Vatandaşlık bilgi aktarımı halinde olursa etkili olmayacaktır. Tutuma dönüşmesi, tutumların fiziksel davranışa, davranışta yetmiyor onu nasıl yapacağını bilmesi gerekiyor. O noktada da bilişsel beceriler için içerisine giriyor. Vatandaşın, nerede ne yapacağını bilmesi gerekiyor. İşte tüm bunlara sahip olan vatandaş aktif vatandaşdır.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu başlık altında, öğretim üyelerinin vatandaşlık alanını hangi disiplin/disiplinler ile ilişkilendirdikleri analizine yer verilmiştir.

Vatandaşlık Eğitimi ile daha çok hangi disiplin ile ilişkilendiriyorsunuz sorusuna öğretim üyeleri cevaben, vatandaşlık eğitiminin interdisipliner bir alan olduğunu ve sosyal bilim içersinde yer alan birçok disiplin ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Burada bazı disiplinler ön plana çıkmaktadır. Bunlar hukuk, coğrafya, tarih, ekonomi, siyaset, sosyoloji, felsefe gibi disiplinlerdir. Aslında özellikle sosyal bilimler içersinde yer alan disiplinlerin-bilim dallarının tamamının işe koşulduğu bir

ders olduğunun, ancak hukukun, tarihin, coğrafyanın ve sosyolojinin daha ön planda yer aldığını belirtmişlerdir.

Öğr. Üy.7 Bütün disiplinlerin vatandaşlık eğitiminde önemli bir yeri var. İnsan davranışlarını, toplumsal davranışları tek bir disiplinle açıklayamayız. Yani biz sadece indirgemci bir bakış açısı ile eğer bakarsak olaya fotoğrafın tümünü göremeyiz. O yüzden burada vatandaşlık eğitimini de tek bir disiplinle açıklanmaması gerekir. Yani tarih disiplininin etkisi ne kadarsa coğrafya disiplininin etkisi de o kadardır. Vatandaşlık eğitimi için o kadar önemlidir. Yine antropolojiyi de bunun içerisine katabiliriz, ekonomi disiplininin de bunun içerisine katabiliriz, siyaseti de katabiliriz(...)

Öğr. Üy.8"Onun için ilköğretimde mihver ders anlayışı var. İlk üç sınıfta hayat bilgisi mihver derstir. Onun da ele alınan kazanımlar diğer dersler tarafından desteklenmelidir. Dördüncü beşinci sınıflarda 4+4 ile biraz karıştı ama fen bilgisi sosyal bilgiler mihver ders. Programı oluştururken ele alınan temele bir bilgi oluşturmak ve diğerleri onun etrafında ona yardım etmesidir."

Akademisyenlerin görüşleri analiz edildiğinde ortaya şu tablo çıkmaktadır. Vatandaşlık birçok disiplin ile yakından ilişki içersindedir. Vatandaşlığı, tek bir disiplin ile açıklamak mümkün değildir. Coğrafya vatandaşlık alanı ile ilişkisi olan bir sosyal bilimdir. Öğr.Üy.7 "Ne zaman hangi disiplinin kapısını çalacağımızı bilmemiz gerekmektedir. Öğretmen olarak mesela karar verme becerisinde bir kazanıma bakıyorsunuz diyorsunuz ki bu kazanımda daha çok coğrafya disiplininin kapısını çalabilirim. Bu bir fırsata dönüştürebilen vatandaşlık eğitimidir diyebilirsiniz. Başka bir kazanımda tarih disiplininin kapısı çalınabilir. O nedenle kesinlikle yani vatandaşlık eğitiminde şu disiplin daha önemlidir denilmesine ben karşıyım, olmaması gerekir öyle bir şey."Vatandaşlığı en çok hangi disiplinle ilişkilendiriyorsunuz sorusuna cevap olarak öğretim üyeleri ilişkili olduğu disiplinler arasında böyle bir ayırım yapılamayacağı görüşündedirler. Öğr. Üy.10 "bunlardan birini tercih etmek oldukça güçtür" şeklindeki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere vatandaşlığa birçok disiplin değişik bakış açılarıyla ışık tutarak, aktif vatandaşlık bilgi-beceri ve kazanımların oluşumuna katkı sağlayabilmektedir.

4.2.1. Coğrafya Öğretimiyle Vatandaşlık Eğitimi Arasında Doğrudan Bir İlişki Bulunmaktadır

Katılımcılar, vatandaşlığa katkı açısından coğrafyayı sacayaklarından birisi olarak görmüşlerdir. Coğrafya mekâna, yere, üzerinde yaşanılan toprak parçasına işaret etmektedir. Bu bağlamda vatandaşlar mekâna duygusal bağlarla bağlıdır. Ekonomik şartlarla bağlıdır. O mekânı inceleyen bilim olan coğrafyanın öğretimi vatandaşlık eğitimi ile doğrudan ilgilidir.

Vatandaşlığın mekânsal boyutunun zamansal boyuttan önemli olacağını Öğr. Üy.2, Öğr. Üy.3 ve Öğr. Üy.8 benzer ifadelerle dile getirmişlerdir.

Öğr. Üy.3 “tarih disiplini vatandaşlığı zaman boyutunda ele alırken bir ülkü birliği ya da ortak geçmişe vurgu yapacaktır. Coğrafya ise özellikle yaşadığımız dünya ya da toplum açısından mekânla olan ilişkisini sunması bakımından daha önemli diye düşünüyorum.” Mekânla ilişkisinin vatandaşlıkla nasıl ilgili olabileceği sorulduğunda Türkiye'de Suriyeliler yaşıyor. Ya da Türkler Almanya'da yaşıyor. İşte geçen gün bir haber okudum. Norveç 800 tane Müslüman'ı sınır dışı etmiş. İşte güneyimize baktığımızda sadece mekâna paylaşımından dolayı insanlar birbirlerini öldürüyorlar. Birbirlerini din dışı ilan ediyorlar. Hatta o ülkenin vatandaşı olarak görmüyorlar. Bu tür sorunların temelinde sınırlar var ve mekânsal bir paylaşım mücadelesi var. Dolayısıyla bugün bizim dünyamızda gerekli olacak vatandaşlık tanımının mekânsal boyutu zamansal boyutundan daha önemli olacak diye düşünüyorum.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu başlık altında, "Öğretim üyelerinin görüşlerine göre coğrafya eğitimi vatandaşlık eğitimine nasıl katkı sağlamaktadır?" sorusuna verilen cevapların analizine yer verilmiştir.

Öğr. Üy.1'nin sosyal eşitsizlik, engelli vatandaşlarımızın sorunları ile karar alıcı mekanizmaların şehir planlanmasına yönelik verdiği örnek çok manidardır.

"Biz şehirlerimizi sağlıklı insanlar için kuruyoruz. Dolayısıyla burada engelli vatandaşlarımızı yok sayıyoruz. Bu gerçekten ciddi bir mekânsal bir sorundur.İngiltere'ye gittiğimde gördüm ki engelli insanlar sokaklarda. Birey olarak, bir vatandaş olarak o toplumun vazgeçilmez bir parçası halinde yaşıyorlar. Alışverişe,işine, eğlencesine gidiyorlar. Fakat bizde ise durum farklı. Karşılaştığım bir olayda, tekerlekli sandalye ile bir vatandaş otobüse binmek istiyor. Ve yardım istiyor. Ya kardeşim niye evinde oturmamın şeklinde tepkilerle karşılaşmıştı. Mesela bu iki toplumun bakış

açısıdır. Birinde gerçekten vatandaş olarak aktif bir şekilde iken, bizim toplumumuzda engelliler vatandaş olarak görülüyor. Toplumsal açıdan bizden bir farkı yokken dışlanıyor ve ötekileştiriliyor. Bana göre tüm şehirlerimiz engelli vatandaşlarımıza uygun olarak dizayn edilmelidir."

4.3.1. Aidiyet

Öğretim üyeleri coğrafyanın yaşanılan mekâna aidiyet kazandırdığı, vatan sevgisi ve vatandaşlık bilincini oluşturmada coğrafyanın en etkili disiplinlerden biri olduğunu savunmuşlardır.

Öğr.Üy.2 "Coğrafya vatandaşlık bilincinin kazanılmasında önemlidir. Coğrafya. Yaşadığı mekanı tanımak, dünyayı tanımak dünyadaki diğer yerlerle, toplumlarla kendisini karşılaştırmayı sağlar Bütün bunlar vatandaşlık bilincinin geliştirilmesinde, aidiyet duygusunun gelişmesinde önem arz eder."

Öğr.Üy.4 Memleketim şiirinden örnekle durumu arz etmiştir.

"Bir başkadır benim memleketim

Havasına suyuna taşına toprağına

Bin can feda bir tek dostuma.." diye bir şiir varsa bu coğrafyaya olan aidiyet bağını bize gösteren muazzam bir örnektir.

Öğr.Üy.6 "Aktif vatandaşlık, din veya mezhep farklılığı gözetmeksizin fikirsiz farklılık gözetmeksizin, siyasi anlamda söylüyorum; etnik farklılık gözetmeksizin ülkeye bağlılık, devlete bağlılığı ifade ediyorum ben. Ben kendi derslerimde de vurgularım."

4.3.2. Çevreye duyarlılık ve sorumluluk, sürdürülebilirlik

Katılımcılar, sağlıklı bir coğrafya, çevre ve mekan bırakmak için bireyin hem değerler eğitimi ile vatandaşlık eğitiminin hem de coğrafi eğitiminin bir arada olduğu bir ortamda yetiştirilmesi gerektiği yönünde görüşlerini beyan etmişlerdir.

Öğrt.Üy.4 "Çevreye karşı bir değer oluşturulmalıdır. Küresel ısınmanın ortaya çıkardığı sorunlara tedbir alma, su kaynakların etkili bir şekilde kullanılması, idareli ve ihtiyaca yönelik kullanılması, gelecek nesillere bunların aktarılabilmesi, sürdürülebilirlik diyebiliriz"

Arş.: Aktif vatandaşlık açısından değerlendirir misiniz?

"Türkiye'de geri dönüşümün yeterince kullanılmadığından çevresel tahribat devam etmektedir. Hala bazı canlı türlerin nesli tükenmekte ise sorumlu ve aktif vatandaşlık anlayışımızı gözden geçirmemiz gerekmektedir."

Diğer öğretim üyeleri yaşanılabilir mekânlar kurarken çevremizi korumanın sorumlu vatandaş yetiştirmekten geçtiğini benzer ifadelerle dile getirmişlerdir.

4.3.3. Küreselleşme ve Bağımlılık

Katılımcıların tamamı küreselleşme olgusunu kaçınılmaz bir gerçek olarak benzer ifadelerle dile getirmişlerdir. Küreselleşmenin fiziki şartlarından söz ederken, iletişimin çok gelişmesi, ulaşımın gelişmesi, artık dünyanın her noktasından bir bilgi sahibi olmanın vatandaşlığı da etkiledikleri görüşündedirler.

Öğr.Üy.6 "Örneğin Arap Baharının başlangıcına bakın. Halk kitlelerinin dünyadaki iletişim ağlarını, sosyal medya ağlarının kullanılarak harekete geçilmesinde etki sağlamıştır. Küresel boyutta iletişimdir bunu sağlayan..."

Ayrıca küreselleşmenin kültürel benzeşmeye de neden olduğunu belirtmişlerdir. Ancak kendi milli kültürümüzü korumanın öneminden bahsetmişlerdir. Benzeşmenin demokratik rejimlerin yaygınlaşması sürecini de hızlandırdığı yönünde görüş beyan etmişlerdir.

Katılımcılar karşılıklı bağımlı bir dünyada yaşadığımızı belirtmişlerdir. Karşılıklı bağımlılık birçok coğrafi faktör barındırır. Katılımcılara bağımlılığın hangi coğrafi faktörleri barındırdığı sorulduğunda doğal kaynaklar (su gibi), yeraltı kaynaklarına, enerjiye (doğal gaz, petrol, kömür) kadar olan varlıkların coğrafya ve mekana bağlı olduğunu ifade etmişlerdir.

4.3.4. Benzerlik ve farklılıkları tanıma, dayanışma ve hoşgörü

Coğrafya farkındalık sağlar. Önyargılar tanımamaktan kaynaklanır. Eğer bir olguyu, tanırsan ayrıntılarıyla vakıf olursan onun hakkındaki ön yargılarımızda ortadan kalkabilir. Ön yargılarının ortadan kalkması hoşgörüyü getirir. Bu anlamda farklılıkların farkında olmak ve bunu normal kabul etmek dostluğu pekiştirir. Bu bağlamda kültürel benzerlikler ve farklılıkları daha rahat ortaya konur. Bu açıdan benzerlikler bizi birbirimize yaklaştırırken farklılıklarını görmek de ona saygı duymayı sağlar. Bu da dostluğu pekiştirir. Birlik ve beraberlik oluşturur. Vatandaşlık eğitimi de bu konuda önemli. Coğrafya eğitimi zaten farklılıkların dağılımı da gösterir.

Yukarıdaki verilen analizi ortaya koyacak bilgiyi örnekle Öğr.Üy.2 tarafından şu şekilde dile getirilmiştir.

Öğr.Üy.2 "Malumunuz Türkiye'de bir Alevi-Sünni meselesi var. Ben Tokat Erbaa'da büyüdüm. Bizim orada alevi vatandaşlarımız varsa bile kültürel açıdan çok pasiftirler. Yok denilecek kadar azlar. Alevileri bir varlık olarak, bir kültürel topluluk olarak görmemiştim ve bunun yanın da bir de Alevilik hakkında önyargılarla büyüdüm. Daha sonraki deneyimlerimle onlarını tanıdım ve önyargılarım ortadan kalktı. Bunda coğrafyanın da, coğrafya eğitiminin de rolü vardır. Özellikle de kültür coğrafyası okumalarının büyük rolü var. Bunun normalleşmesi...İnsanları tanıdıkça onlar hakkında bir önyargınız kalmıyor"

Öğr.Üy.8" Vatandaş küçük yaşlardan itibaren kendi kültürünün dışında farklı kültürler olduğunu gördüğü zaman o kültürü ötekileştirmez. Doğal olarak da ne olur kendi kültürü ile diğer kültür arasında barış köprüleri kurmaya başlar. Bu da neye katkı sağlar? Demokrasiye katkı sağlar, vatandaşlık eğitimine katkı sağlar. Ülkeni gezdikçe ülkeni hayran oluyorsun. Dünyayı gezdikçe dünyaya hayran oluyorsun. Farklı kültürleri gezdikçe farklı kültürlere hayran oluyorsun. Hayran olduğun bir şeye de düşmanlık besleyemezsin."

Öğr.Üy.6 Fransız İhtilali ile beraber ulus devletler ortaya çıkmıştır ama geleceğin dünyasında bana göre ulus devletlerin uzun ömürlü olmayacağını dünyanın artık çok daha farklı bir sürece yelken açtığını düşünüyorum.

Ulus devletin yerine tabi kültürel açıdan güçlü devletlerin kültürünü koruyan devletlerin kültürel anlamda baskın devletlerin hâkim olacağını düşünüyorum.

Arş.: Örnek verir misiniz?

Öğr.Üy.6: Örneğin Amerika Birleşik Devletleri kendi içersinde bunu sağlamış. Güçlü bir devlet olarak ortaya çıkmasında kültürel öğelerini korumasının yattığı düşünüyorum. Türkiye'nin avantajları ve dezavantajları var bu konu ile alakalı.

Arş.: Coğrafya öğretiminin katkısı ne olabilir?

Dezavantajlarımız avantajlara dönüştürebiliriz. Birçok Batı devletine göre kültürel unsurlarını koruyan bir konumumuz var. Türkiye'nin derslerde söyleriz köprü olması kültürel çeşitliliğe neden olmuş ve belki bazı şeylerde değişiklik meydana gelmiş. Coğrafya derslerinde örneğin beşeri ve ekonomik coğrafya, siyasi coğrafya gibi

derslerde karşılaştırmalı olarak diğer ülkelerle siyasi, güncel, hatta çatışmaların sebeplerine kadar teorik bilgiler vermekteyiz. Öğrencilerin olayları sorgulamasına, olayların coğrafi nedenlerini anlamasına yardımcı olabilir. Sınır olabilir, göç olabilir, etnik ve mezhepsel çatışmalar olabilir.

Öğr.Üy.9 "Burada birçok Avrupa Birliği projesinde bulundum. Şimdi küçükken hep bize şunu öğretiler. Müslümanlar dışında kalanlar...Bakın coğrafya ile vatandaşlık arasındaki bağa vurgu yapacağım. Müslümanlar dışında kalan gavurdur. Yani bu adamlar cennete giremezler, kötü insanlar hep böyle algılandı. Ama çeşitli yıllarda Avrupa'da birçok ülkelerde bulundum ve şuan da Hıristiyan arkadaşlarım var. Onlara o kadar hoşgörü ile yaklaşıyorum ki belki ateist olanlar ama onların ateist olmaları onların eşit olmadığı anlamına, demokratik olmadığı anlamına, haksızlık yaptığı anlamına gelmiyor. Ben bunu ne yaptım ben bunu tecrübe ettim. Hoşgörüyü ve arklılıklara saygıyı fark ettim. Vatandaşlıkta sen bunu kavratmaya çalışmıyor musun? Coğrafya, farklı coğrafyalarda farklı kültürleri tanımaktır. "

Coğrafyanın bir diğer boyutu beşeri coğrafya. Bir yerdeki turizmi, sanayiye inceleyebilirsiniz. Sizin oradaki sanayi, turizm yapınız hepsi vatandaşlığı etkiler. Örnek Antalya'daki bir bireyin bakış açısı ile çok daha kırsal kesimdeki bireyin turizme bakış açısı bir değildir. Onların vatandaşlık algısı da farklıdır. Siz eğer taşra bir yerde hiç turist görmemiş bir insan çok özür diliyorum mini etekli biri gördüğü zaman o adam ona çok kötü gözle bakabilir ama bizim için normaldir. İşte zamanla demokratik vatandaşlığın gelişimi ile bunun önün geçebiliriz.

Öğr.Üy.3 "Aktif vatandaşlık, insanların birbirine tahammül etmesi öğretmesi bakımından önemlidir.Farklılıklarla yaşamayı öğretmesi lazım. Bu kaçınılmaz. Coğrafyanın katkısı ise mekanın sahibinin kim olduğunun tartışmaya açılması ile ilgilidir. Mülkün sahibinin kim olduğu ile ilgilidir.

Arş.: Bu ifadeyi açar mısınız?

Öğr.Üy.3 "Eskiden bir köyde, yada şehirde bir birine benzer insanlar otururdu. Aynı sokak da aynı sosyal özgeçmişten gelmiş, aynı tip düşünen ve aynı şeyleri yapan insanlar mevcuttu. Günümüzde ise farklı ideolojilerden, farklı mesleklere kadar çok, farklı etnik kökenden ya da mezhepten gelen insanlar bir arada oturmaya başlıyor ve sen arabadan çıktığında ya da evine girdiğinde bu insanlarla muhatap oluyorsun. Bu insanlarla yan yana yaşamak zorundasın. Aynı mekan üzerinde. Dolayısıyla coğrafya

ayanı mekan parçası üzerinde birlikte nasıl yaşabiliriz onu ortaya koymalı. Bu soruya cevap bulmalıdır"

4.4. Dördüncü Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu başlık altında, " eğitim sistemimizde yer alan coğrafya dersleri aktif vatandaşlık eğitimini desteklemekte midir? " sorusuna verilen cevapların analizine yer verilmiştir.

Katılımcılar, coğrafyayı sosyal bilimler içerisinde dinamik bilimlerden birisi olarak görmüşlerdir. Coğrafyayı etkili kılan faktör öğrenilen bilgilerin, deneyimlerin toplum içerisinde de uygulama şansı ya da karşılaştırma olanağı vermesidir.

Coğrafya olgu ve olayların mekanda dağılımlarını inceler. Bunların karşılıklı sonuçlarını, ilişkilerini, nedenlerini ve sonuçlarını inceler. Odağında ise insan yer almaktadır. Kültürleri tanıtmının farklılıkları ve benzerlikleri tanıtmının en önemli aracıdır. Bu anlamda, Öğr.Üy.2, Öğr.Üy.3 ve Öğr.Üy.6, Türkiye'de coğrafyanın haksızlığa uğradığını düşünmektedirler. Bu vahim tabloyu, Öğr.Üy.2 "Hatta biz coğrafyacılarında rolünün olduğunu düşünmekteyim. Coğrafyayı biz ağır dağının yüksekliğine indirirsek bu bağlamda ciddiye alınmamasına neden olur. Halbuki coğrafya insanları ve yerleri tanıtır. Bu da ön yargıların ortadan kalkmasına neden olur. "Bir başka katılımcı Öğr.Üy.3 ise Türkiye'de coğrafya algısı da çarpık biraz. Benim coğrafya ve vatandaşlık ile ilgili yazdığım yazıya coğrafya ile ne alakası var diyen coğrafya Profesör var Türkiye'de.onların bile algılarında coğrafyanın ne olduğu ya da sınırlarının , içeriğinin neler olduğu ile ilgili sıkıntılı bir durum var. Dünyada coğrafya nelerle ilgileniyor ya da nelere gitmiş. Ya da nelerle ilgili sorularının cevabını aramamışlar? Coğrafya ve vatandaşlık ne alaka diyen Profesörler ile karşılaştım." şeklinde ifadeler ile coğrafya ve vatandaşlık arasındaki bağın neden Türkiye'de hala ele alınıp incelenmediğini gösteren manidar ifadelerdir. Katılımcılar orta okulda coğrafya isimli bir ders olmadığını için sosyal bilgiler dersinde yer alan coğrafya kazanımlarında coğrafya ve vatandaşlık bağına yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Üniversite'de Genel Fiziki Coğrafya, Türkiye Fiziki Coğrafyası, Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Günümüz Dünya Sorunları, Ülkeler Coğrafyası, Çevre Eğitimi, Siyasi Coğrafya gibi dersler okuttukları, bu derslerde ise coğrafyanın yukarıda sayılan hususlar konusunda bağını kurma işinin dersi işleyen hocanın inisiyatifine kaldığını, kendilerin ise aidiyet, kültürel farklılıklara saygı, dayanışma ve işbirliği, çevreye bilinci kazandırma anlamında vatandaşlığa katkı sağlayabilecek hususlara vurgu yaptıklarını

belirtmişlerdir. Bu husus da, Öğr.Üy.2 "mesela Üniversite'de kültür dersleri okutuyorum. Derslerimde kültürle ilgili her unsuru konuştuğum gibi, mezhepleri de konuşuyorum milletleri de konuşuyorum. Öğrencilerimden dönütünü de alıyorum bunun. Yani farklılıkları öteki olarak görmediğiniz an, bunu normal kabul ettikleri an, ön yargılar kalkıyor. İletişim sorunları ortadan kalkıyor. Coğrafya dersleri bunun için idealdir." şeklinde görüş beyan etmiştir.

Öğr. Üy.1"Coğrafya dersleri etkin bir şekilde verildiğinde toplumsal duyarlılığı arttırdığını düşünüyorum.

Arş.: Toplumsal duyarlılığı artırmaya bir örnek verir misiniz?

"Mesela basit bir örnek vereyim ulaşım coğrafyası dersi alıyor kişi. ulaşım coğrafyası dersi aldığı anda yerel, ülkesel ve küresel düzeyde ulaşımaya yönelik dersler alıyor. Dolayısıyla yerel veya ülkesel düzeyde almış olduğu ulaşım bilgisiyle, bu konuda karşılaşacağı bir ulaşım sorunu çözmede kullanabiliyor." Bir başka örnek ise "Çevre sorunu işlendiği coğrafya dersinde anlatmış olduğumuz bilgi, daha ayrıntılı anlattığımız için çocukta bir algı geliştiriyorsunuz. Almış olduğu bilgiden kaynaklı olarak soruna çözüm üretecek davranışlar sergileyebiliyor."

Öğr. Üy.10 ise "Öğrencilere doğa eğitimi verilemesinde belki de en önemli ders coğrafyadır. Tema (Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı) kuruluşuna üye olup ya da bu kurumla ortak hareket edip çalışmalar yaptırılabilir. Bu da öğrencinin katılımcı, aktif bir vatandaş olarak çevresel sorunların çözümüne destek olması anlamına gelmektedir."

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Vatandaşlık eğitimi tarihsel perspektifte incelendiğinde günümüze değin bir çok aşamalardan geçmiştir. 21. yüzyıla gelindiğinde vatandaşlık anlayışında aktif vatandaşlığın ön plana çıktığı görülmektedir. Demokratikleşme paralelinde sivil toplum örgütlerinin önemi arttı. Sivilleşme hareketi ile sivil toplum örgütlerine katılımın artması demokratikleşmenin en önemli aşaması haline geldi. Vatandaşlığın niteliği değişti. Günümüzde vatandaş denildiğinde, bireylerin artık sadece kendisinin hak ve sorumluluklarını bilen, onları gözetten değil, aynı zamanda başka insanların, hatta tanımadığı insanların hakları gözetten bir eğilime dönüşmeye başladığını gözlemlenmektedir. İnsanlarda giderek başka kültürlere, farklılıklara değer veren, canlıların yaşama hakkına sahip çıkan ve doğal çevreyi koruyan bilinçsel bir varlık oluşmaktadır. Bilinçli, duyarlı, sorumluluk sahibi vatandaşların yetişmesinde aktif vatandaşlık eğitiminin rolü büyüktür.

Bir sosyal alan olarak vatandaşlık doğası gereği birçok disiplin ile ilişkilidir. Bu disiplinlerden birisi olarak coğrafyanın katkısı katılımcıların görüşleri doğrultusunda incelendi. Katılımcılar, vatandaşlık eğitimini gerekli ve son derece önemli bulmuşlardır. Özellikle gelecek neslin yetiştirilmesinde çok önemli olduğunu düşünmektedirler. Katılımcılar, aktif vatandaşlık eğitiminde ön plana çıkan kavramlarla coğrafya yer alan kavramlara değinirken coğrafya bilgi-beceri-tutumların vatandaşlık eğitiminde kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Akınoğlu'nun (2006) coğrafya öğretmen adayları ile yapmış olduğu çalışmasında coğrafyasını öğrenen bireylerde vatandaşlık bilinci oluştuğu ve insanın yaşadığı topluma ve çevreye karşı kendisini sorumlu hissettiği sonucuna ulaşmıştı. Araştırma bulguları incelendiğinde toplumsal ve çevresel sorumlulukların coğrafya öğretiminin katkı sağladığı belirtilmiştir. Bu bakımdan her iki çalışmanın bulguları birbirine benzer niteliktedir.

Vatandaşlık açısından tarih disiplini zaman veya geçmiş bağı kurarken, coğrafya yer, mekan, çevre bağı kurar. Anderson vd. (2008) göre coğrafya ortak dünyamızı daha etkili biçimde anlamamıza yardımcı olabilmektedir. Katılımcıların görüşleri mekansal bilincin ortak anlayışlar, doğrultusunda şekillendirilebileceği ve aidiyet duygusu oluşturulmasında etkili olacağı sonucuyla ortak notada kesişmektedir.

Katılımcıların görüşleri doğrultusunda coğrafya öğretimi aktif vatandaşlık eğitimine aidiyet kazandırmada, çevreye duyarlılık ve sorumluluk kazandırmada, benzerlik ve farklılıkları tanıma, farklılıklara saygı, kültürel hoşgörü ve dayanışma

sağlama hususlarında katkı sağlayacaktır. Aktif vatandaşlık insanların birbirinin haklarını koruması bakımından önemlidir. Aktif vatandaşlık farklılıklarla yaşamayı öğretirken coğrafya öğretimi kültür coğrafyası konuları ile katkı sağlamaktadır. Etnik, dinsel, mezhepsel çatışmaların arttığı günümüzde farklılıklar ile yaşamayı öğrenmek çok önemlidir. Bu konuya Siyasi Coğrafya, Günümüz Dünya Sorunları gibi derslerle vurgu yapılarak katkı sağlanabilir.

Coğrafya öğretiminin vatandaşlık eğitimine nasıl bir katkı sunacağı problemine katılımcılar öncelikle coğrafyasını tanıyan ve başka coğrafyaları, kültürleri, insanları tanıyan vatandaşlarda aidiyet duygusunun gelişeceğini, mekansal bir bilincin oluşacağını belirtmişlerdir. Bununla beraber coğrafya bilgisi ile bireylerde çevresel bir bilincin oluşması sağlayacaktır. Bu yönüyle çalışmanın sonucu Stoltman'ın (1990) ile Stoltman ve Lidstone'un (2001) coğrafyanın çevre bilinci ile bireylerde sorumluluk oluşturmada vatandaşlık eğitimine katkı sağlaması sonucu ile benzerdir.

Var olan yer altı ve yer üstü kaynaklarının, doğal kaynakların etkili ve verimli bir şekilde kullanılması coğrafya dersleri ile aktif bir vatandaşın yetişmesine imkan verecektir. Yine bir vatandaş olarak bireyler karşılıklı bağımlı ve küreselleşen bir dünyanın farkında olacaklardır. Karşılıklı bağımlılığın doğal kaynaklar, yeraltı kaynakları, enerji kaynakları gibi coğrafi ve mekana bağlı bir bağımlılığın olduğunun farkına varacaklardır.

Bulgular incelendiğinde, katılımcılar, coğrafyayı dinamik bilimlerden birisi olarak görmüşlerdir. Coğrafya öğretimi ve vatandaşlık eğitimi arasındaki ilişkisini kurma görevi coğrafya eğitimcilerin kendi inisiyatiflerine bırakılmış durumdadır. Coğrafya eğitimi günümüzde bu açıdan etkili bir eğitimi ortaya koyamamıştır. Literatürde ise iki alanın ilişkisine hem İngiltere hem de Türkiye'de müfredatında yer verildiğini ancak ders kitaplarında yer almadığı görülmektedir.

Araştırma bulgularına göre benzerlik ve farklılıkları tanımanın dayanışma ve hoşgörü ortamını oluşturacaktır. Aktif bir vatandaşın özelliği en az kendisi kadar başkasının haklarına ve özgürlüklerine sahip çıkarak etkili bir demokrasi anlayışını sürdürmesidir. Etkili bir coğrafya öğretiminin katkısı; farkındalık sağlayarak önyargıların oluşmamasının önüne geçme, toplumdaki vatandaşların benzer özellikleri ortaya koyarken bireyleri birbirine yaklaştırmayı, farklılıklara saygı duymayı sağlaması yönüyle de dinsel, mezhepsel, etnik, mekansal çatışmaların önüne geçmedir. Bu ise

bireyin kendisinden başka toplumdaki diğerk vatandaşların hak ve özgürlüklerine saygı gösterme, onu yaşaması anlamını taşımaktadır.

Öneriler

Vatandaşlık ve Coğrafya Eğitimi Politikasına Yönelik Öneriler

1. Vatandaşlık ve demokrasi eğitime yönelik olarak hazırlanan öğretim programında atıfta bulunulmasına rağmen öğretmenler için yeterli pratikliğe sahip bilgiler içermemektedir. Bu açıdan öğretim programı daha açık olarak sunulmalıdır.
2. Coğrafya derslerinde aktif vatandaşlık bilinci kazandıracak bilgi, beceriler coğrafya eğitiminde kullanılmalıdır. Doğal ve beşeri kaynakların tasarruflu kullanımına yönelik coğrafi sorgulama becerilerini harekete geçirecek faaliyetler düzenlenmelidir.
3. Farklı kültürleri tanımanın hoşgörüyü ve farklılıkların farkında olma bilinci aktif vatandaşlık açısından önem arz etmektedir. Değerler eğitimi ile mekansal bir bilinç kazandırmaya yönelik kazanımlara yer verilemelidir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

4. Vatandaşlık ve coğrafya bağı kuran kitaplar yazılması halinde eğitim süreçlerinde yer verilemesi desteklenebilir.
5. Coğrafya öğretimin aktif vatandaşlık eğitimindeki rolünü belirlemeye yönelik öğretim üyelerinin görüşlerini içeren bu çalışma, öğretmen, öğrenci (lise, yüksek okul, üniversite) görüşüne yer vererek genişletilebilir.
6. Yapılmış olan bu çalışma ayrıca karma yöntem araştırmaları nicel bulgularla da desteklenebilir.

KAYNAKÇA

- Akınoğlu, O. (2006). Coğrafya Eğitimi Ve Toplum, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 13, 77-96.
- Aksoy, M. (2013). Türklerde Sosyal Yapı. C. Öztürk (Editör), *Türk inkılap tarihi*. Ankara: Pegem Akademi
- Anderson, J., Askins, K., Cook, I., Desforges, L., Evans, J., Fannin, M., Helen, G.,... Skelton, T. (2008). What is geography's contribution to making citizens?. *Geographical Association*. 93 (1), 34-39.
- Atalay, İ. (1998). *Genel fiziki coğrafya*.(4.baskı) İzmir: Ege niversitesi basım evi.
- Butt, G. (2001). Finding its place: contextualising citizenship within the geography curriculum', in D. Lambert & P. Machon (eds), *Citizenship through Secondary Geography*. London: RoutledgeFalmer, 68-84.
- Canatan, B. (2010). *Anayasa Hukuku*, Ankara: Detay yayıncılık.
- Council of Europe (2011). Avrupa Konseyi Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Bildirgesi. Avrupa Konseyi yayınları (12.02.2015 tarihinde http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Charter/Charter_brochure_TU.pdf adresinden alınmıştır).
- Demircioğlu, İ.,H. (2008). Türkiye'de tarih ğretimi aktif vatandaşlık eğitimini desteklemekte midir? Türk tarih ğretmenlerinin görüşleri. M. Safran, D.Dilek (Editörler). *21.yy kimlik vatandaşlık ve tarih eğitimi*. Ankara: Yeni insan yayınevi.
- Doğanay (2014).*Coğrafya ğretim yöntemleri*. (6. baskı). Ankara: pegem Akademi yayıncılık
- European Commission (1998). *Education and active citizenship in the European Union*
Office for Official Publications of the European Communities.
- Er, nal ve zmen (2013). 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinin 4. sınıfa alınmasına ilişkin görüşler üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Science*, 6 (8),179-196.
- Erbay, A. (2009). İnsan Hakları ve demokrasi açısından yurttaşlık. *Kültürlerarası Diyalog ve Eğitim zerine Uluslararası Kongresi*, Bursa.
- Erdem, F.H. (2012). Osmanlı- Türkiye anayasalarında ve yeni anayasada vatandaşlık. *Seta analiz*, 51, 1-23.
- Ersoy, A., F. (2007). *Sosyal Bilgiler Dersinde ğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- Ersoy, A., F. (2013). Vatandaşlık (Yeni yaklaşımlarla vatandaşlık eğitimi). İ. Acun, E. Dinç. ve B. Tarman (Editörler). *İnsan Hakları, Demokrasi ve Vatandaşlık Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gündüz, M. ve Gündüz, F. (2007). *Yurttaşlık Bilinci*. (3.Baskı), Anı yayıncılık.
- Göz, N. L. (2010). *İlköğretimde Demokrasi ve Vatandaşlık Eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal bilimler enstitüsü, Uşak.
- Gözler, K. (2000). *Türk anayasa hukuku dersleri*. Bursa: Ekin kitapevi yayınları.
- İbrahimoğlu, Z. (2014) *Gayri Müslim Azınlıklara Göre Türkiye'de Vatandaşlık Eğitimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2012). Etkili Vatandaşlık Eğitimi İçin Bir Öneri, *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 39-54.
- Kepekçi, K. Y. (2013). *İnsan hakları ve vatandaşlık*. (2. baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi
- Kıncal, R.Y. (2012). *Vatandaşlık Bilgisi*. (3. basım). Ankara: Nobel yayıncılık.
- Marshall, I.H. (1992). *Citizenship and Social Class*. London: Pluto Press.
- McEwen, L. (2013) Geography, community engagement and citizenship: introduction, *Journal of Geography in Higher Education*, 37(1), 5-10, DOI: [10.1080/03098265.2013.757000](https://doi.org/10.1080/03098265.2013.757000)
- MEB. (2005). Coğrafya Dersi Öğretim Programı. (<http://ttkb.meb.gov.tr> 20.01.2015 tarihinde ulaşılmıştır.)
- MEB. (2010). Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi (8. Sınıf) Öğretim Programı (<http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72adresinden> 20.01.2015 tarihinde ulaşılmıştır.)
- Merriam, S.B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (Çev Edt: Turan, S.). Ankara: Nobel yayıncılık.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Özbudun, E. (1995). *Türk anayasa hukuku*. (4.baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Sağrılı, M. (2005). Bir Konu alanı olarak vatandaşlık bilgisi. E.Töre (Editör) *Vatandaşlık Bilgisi*. Ankara: Lisans Yayıncılık.

- Sarno, E. (2011). Geography and citizenship education: migrations and pathways of educational research, *Review of International Geographical Education Online*,1 (1), 72-83.
- Sarıpek.,D.B. (2006). Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık: Sosyal Politika Açısından Bir Değerlendirme. *Çalışma ve Toplum*,2
- Schmidt, S. J. (2011). Making Space for the Citizen in Geographic Education, *Journal of Geography*,110 (3), 107-119, DOI: 10.1080/00221341.2011.537671.
- Serbestoğlu, İ. (2011). Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu", *OTAM*, 29, 193-214.
- Stoltman, J., P. (1990). *Geography Education for citizenship*, Washington, DC: Publications Manager The Social Studies Development Center, Indiana University.
- Stoltman & Lidstone (2001) Citizenship Education. A Necessary Perspective For Geography and Environmental Education, *International Research in Geographical and Environmental Education*, 10 (3), 215-217.
- Polat, E.G. (2011). Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı. *Ankara Barosu Dergisi*, 2011(3), 128-157.
- Pykett, J. (2011). *Teachig ethical citizens? Ageographical approach*, (Ed.Graham Butt) Geograph, Education and the future, New York.
- Ünlü, M. (2011). Coğrafya derslerinde coğrafi becerilerin gerçekleşme düzeyi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11 (4), 2155-2172.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Yıldırım, A. (1996). Disiplinlerarası öğretim kavramı ve programlar açısından doğurduğu sonuçlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 89-94.
- 1982 Anayasası: https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf adresinden 20.04.2015 tarihinde erişilmiştir.

EK-1: Görüşme Formu

Coğrafya eğitimcileri, Coğrafyanın vatandaşlık eğitimindeki etkililiği (yeri ve önemi) nasıl değerlendirmektedirler?

Okul _____ /03/2015 tarihinde saat _____ :
___Görüşmeci _____

GİRİŞ

Merhabalar, benim adım Turgay ATASOY ve Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim dalında araştırma görevlisi olarak çalışmaktayım.

Coğrafya eğitimcilerin, Coğrafyanın vatandaşlık eğitimindeki yeri ve önemi nasıl değerlendirmektedirler? sorusuna cevap olarak görüşlerinize başvurmak istiyorum. Bu görüşmede amacım coğrafyanın vatandaşlık eğitimindeki yeri ve önemini belirleyebilmek için coğrafya eğitimcilerinin ne düşündüklerini ortaya koymaktır. Öğretim üyeleriyle görüşmeler yapmamızın nedeni hem alan yazın hâkimiyeti hem de akademik deneyimleri ve işin mutfağındaki kişiler olması nedeniyle coğrafyanın vatandaşlık eğitimindeki bağımlı ortaya çıkaracak kişiler olarak görmekteyim.

Bu araştırmadan çıkacak sonuçların etkili vatandaş yetiştirmede coğrafyanın önemini ortaya koyulması adına diğer çalışmalara öncülük edeceğini ümit ediyorum. Bu nedenle sizin coğrafya ile vatandaşlık eğitimi arasındaki bağ hakkında düşüncelerinizi ve değerlendirmelerinizi öğrenmek istiyorum.

- Bu görüşme kapsamında söyleyecekleriniz tamamı araştırma amaçları doğrultusunda kullanılacaktır.
- Söylediğiniz ifadeler gizli kalacaktır. Bu bilgileri araştırmacının dışında kimsenin görmesi mümkün değildir.
- Araştırma bulguları ve sonuçları yazılırken, mülakata katılan kişilerin isimleri raporlara yansımayacak ve kod isimler kullanılacaktır.
- Çalışmaya başlamadan önce bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz herhangi bir husus var mıdır?

➤ Görüşmeyi izniniz ile kaydetmek istiyorum. Kaydetmek istememim sebebi görüşmede çıkacak verileri analizin sağlıklı yapılabilmesi adına tekrar kullanılabilir olmasındadır.

➤ Bu görüşme yaklaşık olarak yarım saat sürebileceğini tahmin ediyorum ve izninizle başlamak istiyorum.

GÖRÜŞME SORULARI

1. Vatandaşlık eğitimi hakkındaki düşünceleriz nelerdir? Bu disiplini daha çok hangi disiplin ile ilişkilendiriyorsunuz?
2. Aktif vatandaşlık eğitimi hakkında ne düşünüyorsunuz?
3. Sizce, coğrafya öğretimi ile vatandaşlık eğitimi arasında herhangi bir ilişki var mıdır?
- 3.1. Küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık konusundaki düşünceleriniz nelerdir? Örneklerle açıklar mısınız?
- 3.2. Yer, mekân ve çevre sorunlarının çözümü ile vatandaşlık eğitimi ile arasında bağ var mıdır?
- 3.3. Coğrafya bireylerin; başka insanları, kültürleri, çevreleri, sorunları tanımalarına olanak sağlamakta mıdır?
4. Sizce coğrafya bireylerin, topluma ve çevresine daha duyarlı ve sorumlu bir vatandaş olmalarına katkı sağlamakta mıdır?
5. Okutmakta olduğunuz coğrafya dersleri vatandaşlık eğitimini desteklemekte midir?

Bunların dışında ayrıca sonda sorular yöneltilerek çalışma kapsamında veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Turgay ATASOY

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir 01.01.1989

Eğitim

Lisans 2012 Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal
Bilgiler Öğretmenliği

Lise 2005 Veyis Turan Çok Programlı Lisesi

Yabancı Diller: İngilizce

İş

2013- Araştırma Görevlisi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi

İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

Bilimsel Faaliyetler

Atasoy, T., Demir, S.B. ve Doğan, S. (2013, Nisan). *Sosyal bilgiler öğretmenlerin seminer dönemleri hakkında görüşlerinin değerlendirilmesi*. 3. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Atasoy, T. (2014, Ekim). *Evaluation of Opinions of Social Studies Teacher Candidates About Immigration and Refugees*. 5th World Conference on Learning, Teaching and Educational Leadership, Prag - Çek Cumhuriyeti.

Atasoy, T. ve Koç, H. (2015, Nisan) *Coğrafyanın vatandaşlık eğitimindeki yeri ve önemi*. 4. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.